

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

G. v. Keulen, Wezep

Wat wij nodig hebben

„Moge Hij u ..geven

* dat uw diepste wezen machtig gesterkt wordt door Zijn Geest,

* dat Christus door het geloof woont in uw hart

* en dat gij geworteld en gegrondvest blijft in de liefde" (Willibrordvert)

Gemeenteopbouw?

We willen deze bekende voorbede eens lezen onder het aspect van de gemeenteopbouw. Trouwens, is dat niet hét grote doel wat de apostel voor ogen staat bij al zijn werk? De 'opbouw van het lichaam van Christus', 4: 12? De apostel denkt niet individualistisch (redding van afzonderlijke 'zielen') maar collectief (God schept een nieuwe mensheid). Wat een geweldig, wereldwijd werk! Wat staat er veel op het spel! God wil een mensheid, die in een herstelde verhouding tot Hem en tot elkaar staat! Daarvoor geeft Hij Zijn Zoon als nieuw Hoofd, hst 1:10, 22. In die dagen mocht er een begin komen. Wij zijn nu al zoveel verder(?). Gemeenten tobben onder vragen: gaat het wel goed? Hoe kan het beter? Zijn wij wel een toonbeeld van Gods heil, Gods wijsheid (3: 8 en 10)?

De vorige keer wezen we erop: zonder (dit) gebed vaart geen gemeente wel. We willen nu het eerste deel van Paulus voorbede inhoudelijk bekijken. Zijn dit niet de dingen, die we als gemeenten allereerst nodig hebben? Wil er sprake zijn van groei en bloei van het gemeentezijn?

De structuur van dit gebed

Ik moet bij deze voorbede denken aan een piramide. Er zijn dunkt me 3 hoofdbeden te onderscheiden, ingeleid door het woordje (op)dat, respectievelijk in vs 16, vs 18 en het slot van vs 19. In vs 18 is het opdat in onze vertalingen verdwenen. Het woordje 'dan' wijst er nog op. Ik wil de slotzin van vs 17 (geworteld en gegrond in de liefde) ook lezen bij het voorafgaande en niet bij het volgende, zoals de N.V. doet. Dan noemt Paulus dus 3 kernen, 3 hoofdzaken.

Mag je niet zeggen, dat het laatste 'opdat' (opdat gij vervuld wordt tot alle volheid Gods, 19b) meteen hét hoogste doel is voor de gelovigen? Noem het de top van de piramide. Maar die top rust op de basis, die genoemd wordt in de voorafgaande twee hoofdbeden. We beperken ons nu tot de eerste voorbede, die we vinden in vs 16 en 17. Ieder kan constateren, dat die op zijn beurt weer bestaat uit drie beden:

- * het gebed om (versterking met) Geestelijke kracht,
- * het gebed om de inwoning van Christus
- * en het gebed om een hechte, sterke liefde.

Je zou hier dunkt me van een minipiramide kunnen spreken met als top het gebed om een hechte liefde en als basis het gebed om innerlijke Geesteskraft, zich uitend in de inwoning van Christus in onze harten.

Geestkracht

Hebben we dat niet als eerste nodig? De woorden worden weer op elkaar gestapeld. „Met kracht versterkt te worden" is dubbelop. Dat geeft goed aan, hoe nodig die kracht is. Paulus gebruikt het woord dynamis voor kracht. Wij moeten dynamische christenen worden. Dynamische gemeenten. Door de kracht die God ons geeft. De Geestkracht. Wie anders kan zwakke gelovigen die in zoveel opzichten het beeld van de oude Adam vertonen maken tot mensen, die het model van de nieuwe Adam tonen? Denk aan wat er gebeurde in Jeruzalem, na de uitstorting van de Heilige Geest! Signaleert Paulus in hst 4v niet zwakheid op allerlei terrein? „Daar waren zondige verhoudingen bij hen. Er was bij hen gebrek aan liefde onderling, 4: 2; 5: 2; daar was wrijving, hoogmoed, een niet verdragen van elkaar, 4: 2v, 31v; daar was lichtzinnigheid in woord en wandel, onreinheid, en in verschillend opzicht een levenswandel als die der heidenen, 4: 17/5: 21.. Men bedacht niet de hoogheid en het genaderijke der verlossing, die men ontvangen had.. Hoofddoel van zijn schrijven is „vermaning tot een liefdevolle, reine, Godvruchtige levenswandel, in onderlinge eenheid, heilige blijdschap, ware Godzaligheid" (Grijdanus). Als wij in deze tijd zwakheid signaleren in de gemeente en bij onszelf (!), ligt die dan ook vaak niet op ditzelfde vlak? Is dat niet een stuk eigen schuld? Wat hebben zulke mensen nodig? Een nieuwe Pinksteren? Een nieuwe uitstorting en vervulling met de Heilige Geest? De Geest van God zweeft al in der gemeenten midden. Als wij Hem

maar niet tegenstaan en bedroeven. O, als wij Hem in onze harten laten werken! Door Woord en sacrament, de middelen waardoor Hij in onze harten werkt. Als Zijn kracht onze zwakheid overwint! Moge dat bij ons gevonden worden.

In de inwendige mens

Bedoelt de apostel hier niet (zoals in Rom 7: 22v) de gelovige mens? Naar zijn centrum? Zonder dat de 'uitwendige' mens buiten schot blijft. Als de 'inwendige mens', waar onze gedachten, plannen, begeerten, verlangens, ja die vele gevoelens wonen „van dag tot dag vernieuwd wordt" (2 Cor 4: 16) zal dat zijn uitwerking missen op onze gedragingen, onze reacties, ons spreken, ons denken en ons handelen?

„Die inwendige mens moet met gees-

36e jaargang – nr. 11
22 mei 1992

In dit nummer

- 195 W. Smouter
Een veel besproken rapport
- 198 H. v.d. Streek
De vrouw zwijgt in de gemeente!? (1)
- 200 A. Troost
Hoe lezen of belijden wij art. 2 NGB (1)
- 202 M.R. v.d. Berg
De laatste acte van het werelddrama
- 206 Hartkamp/Waagmeester
Mag het ook een beetje evangelisch?
- 207 Rob Kuijpers
Recht zoeken buiten de kerk

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476
Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Bronsmos 7
2914 AC Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 01803-20205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten
buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

telijke kracht voorzien worden, zodat alle geestelijke zwakte verdwijnt en de strijd van het geloof kloek en zegevierend gestreden worde tegen zonde, duivel en wereld" (Greijdanus). Gemeenteopbouw moet diep zitten. Zoals de boeren soms een akker heel diep omploegen alvorens te zaaien. Oppervlakkige, cosmetische vernieuwingen zetten geen zoden aan de dijk. Hier kan niemand buiten schot blijven. Moge het zichtbaar worden, „op een dynamische manier, zó dat de vonken er af spatten" (MR v.d. Berg), dat de kracht van Gods Geest ons (dagelijks) vernieuwt! Godsdienst kan geen vernis zijn.

„Opdat Christus in uw harten woning make"

Deze woorden worden zonder koppeling naast de vorige bede gezet. Het ene roept het andere op en het ene uit zich in het andere!

Is dat hét doel niet van de heilige Geest? Christus verheerlijken? Zodat zondige mensen deel hebben aan Hem en zijn genadeschatten? De arme bruid moet haar rijke bruidegom bezitten.

Haar hart moet voor Hem open staan. Daar heb je weer de aandacht voor het centrum. Het stuurhuis. Waar de plannen uitgebroed worden. Christus is niet eerder tevreden, dan dat Hij in onze harten woont. Dat moet zijn huis worden. Hij moet geen gast blijven. Maar hoofdbewoner worden! Wat een diepe relatie! „Hij in ons en wij in Hem", zoals het avondmaalsformulier het zo mooi zegt met de taal van de liefdeslyriek.

Dat kan alleen maar **door het geloof**. Daar heb je de activiteit van de mens. Daar mikt de Geest ook op. Hij opent het hart, dat gesloten is. Door het geloof. Geloof is niet hetzelfde als enthousiasme, belangstelling. Wat er al is (Christus-in-onze-harten) moet verdiept worden. Dat moet groeien. Zo, dat het normaal wordt. Dat Christus zich niet moet terugtrekken uit onze harten en voor ons moet verbergen! Vanwege zonden, die ons leven gaan beheersen!

Geen gemeenteopbouw zonder dit tweede gebedspunt. Vergeet het maar. Daarop moeten activiteiten voor opbouw gericht worden. Als Christus al meer in onze harten woont krijgen die activiteiten tegelijk een goede voedingsbodem. Komt zo prediking, geloofsonderwijs, bijbelstudie, viering van de maaltijd van de Heer niet centraal te staan in het leven van de gemeente? Vergelijk hst 4: 11v, waar de (bijzondere, blijvende) taak van de ambtsdragers speciaal belicht wordt..

„En dat gij geworteld en gegrondvest blijft in de liefde"

Is dat niet de top van de minipiramide? De uiting ervan, de uitwerking ook, dat Gods Geest ons inwendig versterkt en dat Christus in ons hart woont? Geen geloof zonder liefde. Liefde is hier als altijd liefdebetoon. Geen gevoel van liefde. Sentimentali-

teit. Maar activiteit. Daden van liefde en hulpbetoon. Hier wordt niet naar één kant gekeken. Liefde is hier beide: liefde tot God en liefde tot je naaste, de medegelovigen voorop.

O, is dat niet een van de concrete doelen van gemeenteopbouw? Het is waar: Waar liefde woont gebiedt de Heer zijn zegen, daar woont Hijzelf, daar wordt zijn heil verkregen. Liefde is ook uitstraling naar buiten. Hoe belangrijk in een koude, egoïstische samenleving. O, die test van ons geloof!

Prachtig die beeldspraak, dat de gelovigen in de liefde **geworteld en gegrondvest** moeten zijn. Hoe sterker de wortels van een plant, hoe sterker die plant, hoe rijker de bloei; hoe hechter een fundament van een huis, hoe steviger dat huis! Is liefde hier niet tegelijk de bron van de (geloofs)kracht én de uiting ervan? Zoals de liefde in een huwelijk?

„Deze drie elementen, de kracht van Gods genade, de ontvankelijkheid van het geloof en de vruchtbaarheid van de liefde vormen samen het fundament van het christelijke leven" (G. Bouwman). Het zou de moeite waard zijn om na te gaan, wat de apostel noemt als zaken die op deze basis ook groeien moeten.. Dat zijn de voorbeden die hij noemt in vs 18 en 19. Maar we moeten ons nu beperken. Hier hebben we al de handen aan vol. Moge deze basis in onze gemeente hecht sterk zijn. Mogen onze gemeenten in die zin gebouwd worden. Gods heilswerk moet doorgaan! Ook in deze tijd.

Kalender

Van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang.
Opgave: tel. 05130-20476.

1992

- 23 mei Ouderlingenkongres te Utrecht
- 28 mei Jeugddag NGJ te Apeldoorn
- 17 sept. Vrouwenkontaktdag te Bunschoten/Spakenburg

In de komende nummers (o.a.):

R.R. Ganzevoort, Omgaan met verlies
Theo Jansen, Magnetisme
J.H. Klein, Christus in het kerklied

Redactioneel

De kopij voor het eerstvolgende nummer dient één dag eerder dan normaal bij de redactie binnen te zijn: maandag 25 i.p.v. dinsdag 26 mei! Dit in verband met de Hemelvaartsdag op 28 mei.

W. Smouter, Rijswijk

Een veel besproken rapport

Rond deze tijd wordt in veel van onze kerken hard gestudeerd op het rapport over een mogelijke „openstelling diakenambt voor zusters der gemeente”. Ik denk, dat er geen kerkgenootschap is waar aan een studierapport zoveel aandacht wordt besteed. Het rapport verdient deze aandacht ook, vanwege de degelijke aanpak. Alle kaarten worden op tafel gelegd en er wordt geen beslissing geforceerd, zodat velen kunnen meedenken. In een maand, waarin zoveel kerken hieraan werken, wil ook ik daar graag een bijdrage bij geven.

Het belangrijkste vind ik trouwens: we moeten als kerken ook ná deze discussie samen verder met Gods Woord. En het is duidelijk, dat de discussie over het onderwerp 'de vrouw in het ambt' alles te maken heeft met onze manier van omgaan met de Schrift en haar gezag. Terwille van de toekomst van onze kerken til ik daar minstens even zwaar aan als aan de zaak zelf. Daarom stel ik nu de vraag aan de orde hoe we met dit studierapport omgaan. Het is nu immers de fase, waarin antwoorden moeten komen op de vragen, die het rapport open laat. Voor alle duidelijkheid: ik lever geen kritiek op het rapport zelf, want de opstellers hebben zich voortreffelijk gekweten van de hun opgelegde taak. Maar ik ben er beducht voor, dat deze omvangrijke studie (de derde in successie) het onbedoelde resultaat zou hebben, dat velen gaan denken: het is kennelijk allemaal zó ingewikkeld, dat een gewoon mens er geen zinnig woord over kan zeggen. Als dat gebeurt, zou je weer het gezegde kunnen krijgen dat mijn vader voor de scheuring zo vaak op de classis hoorde: „met de Bijbel kun je alle kanten op”. En dat gezegde is de dood in de pot. Het is ook niet waar. Wij geloven, dat de Heilige Schrift de wil van God volkomen bevat, en voldoende leert al wat de mens moet geloven om behouden te worden (art. 7 NGB). Dit betekent volstrekt niet, dat je op alle vragen een antwoord vindt in de Schrift, maar wel dat we dáár het enig betrouwbare licht op ons pad vinden.

We hebben zeker pech

Als ik nu in het rapport de minitieuze behandeling van teksten lees, dan kan ik me voorstellen dat mensen die niet vertrouwd zijn met exegetische en theologische lectuur zullen denken: we hebben zeker de pech, dat we net het ingewikkeldste onderwerp van de hele Bijbel te pakken hebben, want van elke tekst die behandeld wordt is de betekenis omstreden. In werkelijkheid kun je, als je er maar de tijd voor neemt, over ieder woord uit de Bijbel wel een aantal verschillende meningen vinden. Maar dat betekent heus niet, dat de betekenis van al die teksten zo duister is.

Het lijkt me dan ook wenselijk om vooraf na te denken over de vraag hoe je met zo'n grondig studie-rapport omgaat. Laten we de hele zaak eerst eens samenvatten op een vingernagel. De apostel zegt: „ik sta niet toe, dat een vrouw onderricht geeft of gezag heeft over de man” (1 Tim. 2:12) en wij zien eigenlijk niet in wat daartegen is. Dan heb je een probleem...

De vraag is nu, hoe we omgaan met dit probleem. In andere kerken is de oplossing gekozen om dit onderwijs van de apostel, samen met veel van zijn andere woorden, tijdgebonden te noemen. Wij schrikken daarvoor terug. Een andere oplossing is om alles bij het oude laten en het probleem negeren, maar daar voelt ook niet iedereen voor. Dus moet je studeren en ook discussiëren. Maar dat moet wel op de goede manier gebeuren. Iedere organisatie-deskundige kan je vertellen: je moet niet beginnen met het breed naast en tegenover elkaar zetten van meningen. Het resultaat is dan chaos en het praktisch nadeel is, dat iedereen stuurlaars z'n eigen gang gaat. In plaats daarvan moet je eerst zoveel mogelijk vastleggen wat je wél weet en met elkaar eens bent. Dat schept duidelijkheid en vooral vertrouwen om verder te gaan. Want op basis van wat je met elkaar eens bent, moet je stap voor stap verder naar vragen die moeilijker liggen. Alleen wanneer je je uitgangspunten zo duidelijk mogelijk samen gemarkeerd hebt, kan het ook wel lijden als er vragen zijn waar je niet uitkomt.

Inzetten aan de goede kant

Ik bedoel dit: als we meteen aanvallen op de vraag „Mag de vrouw in het ambt van diaken?” dan krijgen we wel veel meningen, maar weinig luisteren naar de Schrift. Het valt dan ook niet te vermijden dat de discussie belast wordt met de vraag: waar zijn jullie eigenlijk op uit? Gaat het om het zoeken naar een beter verstaan van de Schrift of gaat het om een vlotte aansluiting bij de geest van onze tijd? Maar als we eerst goed van elkaar weten, hoe we discussiëren, dan geloof ik dat we er als kerken alleen maar beter van kunnen worden. Het rapport biedt een uitstekende aanzet voor zo'n principieel begin van de discussie, met een hoofdstuk over het gezag van de Bijbel. Het komt er alleen op aan, dat we dit hoofdstuk zo ver mogelijk concretiseren. Zo stelt het rapport, dat de bezinning vanuit de Heilige Schrift moet gebeuren. „Deze heeft hierin gezag, en tegen het gezag van de Schrift in mag er niet besloten worden”. Terecht wordt gewaarschuwd tegen een geïsoleerd beroep op een enkele Schrifttekst. De tekst uit 1 Timotheüs die ik citeerde in mijn

'samenvatting op een vingernagel' moet bijvoorbeeld in z'n verband gelezen worden. De koningin hoeft er zich niet door bedreigd te voelen en een directrice ook niet. Het gaat duidelijk over gezag binnen de gemeente en daarmee over geestelijk gezag. Ook dit hoofdstuk uit het rapport over Schriftgezag eindigt met open vragen, met name met de open vraag of de 'leeswijzer' van de kerk van Eindhoven bruikbaar is, die stelt dat wij lijnen van emancipatie kunnen voortzetten, waarvan de aanzet in de Bijbel te vinden is. Deze open vraag verdient een antwoord en ik zou denken dat het ervan afhangt of dit voortzetten van lijnen ons in conflict brengt met een uitgedrukt woord van God. Daarover schrijft Johannes: „Een ieder, die verder gaat en niet blijft in de leer van Christus, heeft God niet” (2 Joh. 9). De afschaffing van slavernij is een voorbeeld van een Bijbelse lijn, die erom vroeg om voortgezet te worden. Paulus verbood slaven wel om gewelddadig in opstand te komen, maar nergens verdedigt hij dat instituut. Maar een vermeende Bijbelse lijn voortzetten tegen de tekst van Gods Woord in, dat is een heel ander verhaal.

Niet van toepassing

In elk geval zou het de discussie zeer ten goede komen, als we afspreken dat we niet kiezen voor de weg die ons ook bepleit is en die erop neerkomt, dat een kerkeraad uitspreekt „dat de voorschriften die Paulus geeft over de plaats van de vrouw in de gemeente niet zonder meer worden toegepast in onze gemeente”. Dit is namelijk wat je in de politiek zou noemen een „open eindregeling”, een oplossing waarvan de kosten onbegrensd zijn. Concreet: een kerkeraad die dit uitspreekt, moet niet verbaasd zijn als jongeren vervolgens zeggen dat zij de woorden van Paulus over het huwelijk niet van toepassing verklaren. En ik zou nog wel wat voorbeelden weten. De prijs van zo'n regeling is onbegrensd en het vervelende is, dat ik bij onze kerkelijke bureaus wel zo'n beetje te weten kan komen, hoe hoog de prijs is. Ik ben ervan overtuigd: als we van elkaar zeker weten dat we zo'n kant niet op willen, dan kan de rest van de discussie veel vruchtbaarder worden gevoerd. De concrete vraag die in onze kerken speelt, is nog afkomstig van het verzoek, dat de kerk van Amsterdam-C deed aan de landelijke vergadering van 1985/1986. Het verzoek luidde om uit te spreken „dat het een zaak van Christelijke vrijheid is, als een plaatselijke kerk onder biddend opzien tot de Heer een zuster tot het diakenambt roept”. Bij de opeenvolgende rapporten en studies is dat steeds de vraag geweest: is het Schriftuurlijk verantwoord om vrouwen te roepen tot het

ambt van diaken? Sommige studies kwamen tot de conclusie, dat de Schrift dit wel toelaat en anderen concludeerden het tegenovergesteld.

Welke vragen stellen we?

Deze verschillende uitkomst heeft te maken met het feit, dat de vraag mankementen vertoont. Je vindt in de Bijbel niet iets massiefs als 'het ambt', en wat wij daarmee bedoelen wordt in de Bijbel eerder op ouderlingen dan op diakenen toegepast. Om dan toch een antwoord te forceren, dat biedt slechts schijnoplossingen. Een echt antwoord krijgen we alleen, als we de vraag aanpassen. In wezen gaat het om drie vragen: welke plaats wil de Here, dat ook zusters in het geheel van de gemeente hebben, hoe wil de Here zijn gemeente ingericht zien, en: hoe is volgens de Schrift de verhouding van man en vrouw? Wie deze vragen stelt, staat op Schriftuurlijke bodem en daar kun je op bouwen.

Ik kan die vragen natuurlijk onmogelijk in dit artikel uitwerken. Het gaat me meer om een lijn, die ons aan een écht antwoord kan helpen.

Heel duidelijk is in de Schrift, en zeker in het Nieuwe Testament, dat de gaven van vrouwen voluit ingeschakeld worden. Joël mocht al aankondigen, dat God zijn Geest zou uitstorten op zonen en dochters, op dienstknechten en dienstmaagden (Joël 2:28v). En Paulus leert, dat allen die in Christus gedoopt zijn, met Christus bekleed zijn. „Hierbij is geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk en vrouwelijk” (Galaten 3:28). Weliswaar wordt deze tekst vaak uit z'n verband gerukt en absoluut gebruikt, maar op dit punt is Paulus duidelijk: allen zijn gelijk met Christus bedeed. En heel het werk van de apostelen, ja van Jezus zelf, zou ondenkbaar zijn zonder de medewerking van vrouwen.

Inrichting van de gemeente

Gods wil voor de inrichting van de gemeente valt niet samen met de drie ambten die wij kennen. We treffen in het Nieuwe Testament een enorm breed scala van diensten en bedieningen. Er zijn profeten en apostelen, evangelisten en herders en leraars. Er zijn oudsten of opzieners en ook diakenen. Weduwen worden voor bepaalde taken geroepen en de gaven van wijsheid en kennis, geloof en krachten krijgen een plaats. In de samenkomsten heeft ieder iets: een psalm of een lering of een openbaring of een tong of een uitlegging, terwijl mannen zowel als vrouwen er bidden. Heel weinig van dit alles wordt voorgeschreven en bepaalde diensten lenen zich ook niet voor herhaling, omdat ze voor die tijd gegeven waren. Maar het scala is duidelijk breder dan onze drie ambten.

In dit brede scala geeft Paulus eigenlijk alleen de opdracht „dat gij in alle steden als oudsten zoudt aanstellen mannen, die onberispelijk zijn” enz. (Titus 1:5-9). En Petrus, die zelf de op-

dracht kreeg om Christus' gemeente te weiden (Johannes 21), geeft deze opdracht woordelijk door: „De oudsten onder u vermaan ik dan als medeoudste (...): hoedt de kudde Gods, die bij u is” (1 Petrus 5:1-4). Van deze ene dienst, de uitoefening van geestelijk gezag, kan ik niet anders zien dan dat Paulus hem reserveert voor mannen. Het rapport biedt een uitvoerige bespreking van alle relevante teksten, die ik hier niet over zal doen. Wel passen daar twee opmerkingen bij. In de eerste plaats is het wrang, dat het ambt van ouderling in de Bijbel één van de vele diensten is, terwijl het in onze gemeenten soms lijkt of er daarnaast weinig over blijft. Er rest alleen nog het ambt van diakenen en daar weten we dan nog weinig raad mee. Ik heb erover gesproken voor de diaconale conferentie en die toespraak moet nog in ons blad verschijnen, dus ik ga er nu niet nader op in. Maar het blijft een groot bezwaar, dat er bij onze traditionele invulling naast het werk van ouderlingen weinig overblijft. In het Nieuwe Testament hebben vrouwen met hun gaven een plaats in de gemeente. Sterker: ze worden door de gemeente ook tot bepaalde taken geroepen, waaronder die van 'diaken'. De bewijzen hiervoor uit Hand. 6:1, Rom. 16:1, 1 Tim. 3:11 en 5:1-16 zijn duidelijk. De tweede kanttekening is, dat bij ons de ouderlingen naast hun eigenlijke werk („hoedt de kudde Gods, die bij u is” – geestelijk gezag) ook van alles regelen, van de aanvang van de kerkdiensten tot de vaststelling van de begroting en het collecterooster. Hier is niets op tegen, als we maar niet doen alsof dit behoort tot het werk dat volgens de apostel alleen door broeders verricht mag worden.

Waarom?

Bij dit alles blijft natuurlijk de vraag: waarom wil de apostel, dat mannen het geestelijk gezag in de gemeente dragen? Een studie daarna zou heel zinvol zijn. Niet om overwegingen te beoordelen, ik bedoel: niet om te testen of wij de apostel gelijk geven. Dat doen we ook niet met de leer van de verzoening of van de opstanding. Maar wel om te zoeken naar een verstaan van wat de Geest tot de gemeenten zegt. Het is daarbij te eenvoudig om te stellen, dat Paulus zich aansloot bij de gewoonten van zijn tijd. Die neiging heeft hij nauwelijks, vgl. zijn aansporing tot nederigheid en zijn prediking van de opstanding der doden. Ik heb de indruk, dat we in Efeze 5 Paulus' diepste motivatie vinden. Daar beschrijft hij Gods orde voor het huwelijk, waarbij hij alles uit de kast haalt, van schepping tot verlossing, om duidelijk te maken dat de man geroepen is om het hoofd te zijn van de onlosmakelijke eenheid in het huwelijk. Natuurlijk is het huwelijk iets heel anders dan de gemeente, maar hij schrijft wel met het oog op die gemeente. Kennelijk vindt hij de gemeente zó dicht op het huwelijk zitten,

dat de orde daar niet andersom mag zijn.

De leer der apostelen

Goed, tot zover dit meedenken in de discussie, waar zovelen op dit moment mee bezig zijn. Wie antwoord zoekt op de concrete vragen van dit moment, kan terecht concluderen dat ik uitkom op: wel vrouwelijke diakenen, geen vrouwelijke ouderlingen. Maar nog belangrijker is het voor mij, dat we vasthouden aan de weg die ik bepleit: niet uit te gaan boven hetgeen geschreven staat in de Bijbel. Als men ooit over een eigen karakter van onze kerken wil spreken, dan lijkt me dat hierin te liggen: dat we er niet zo'n punt van maken als sommigen andere wegen gaan dan we traditioneel gewend waren. Maar dat we wel zo zuiver mogelijk proberen te volharden in de leer der apostelen. Als we daarvan zouden afstappen, dan zijn er in kerkelijk Nederland ruim voldoende alternatieven aanwezig.

De oplossing die ik verdedig doet tenslotte ook maximaal recht aan het verzoek, dat de kerk van Amsterdam-C deed. Ze schreef destijds, te beseffen dat het wat vrouwelijke ouderlingen betreft „moeilijk is om zonder het omstreden begrip van 'tijdgebondenheid' met de apostolische voorschriften van 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11 en 12 klaar te komen”. Hoewel eenstemmigheid daarover ontbrak, was iedereen het erover eens, „dat we het begrip 'tijdgebondenheid' als uitlegkundige sleutel, vooral in z'n gevolgen, nog niet geheel kunnen overzien. Immers, hoe voorkomen wij, dat vitale delen van de Schrift met behulp van deze zelfde sleutel van hun kracht worden beroofd?”. Die vraag staat nog recht overeind en we moesten hem maar niet verdoezelen.

Daarom zou Amsterdam-C na al die jaren een dubbel 'ja' op haar brief verdienen. Ja, het hoort tot de Christelijke vrijheid als een gemeente zusters roept tot het diakenambt. En ja, de risico's voor vitale delen van de Schrift zijn te groot als we met een beroep op 'tijdgebondenheid' ook vrouwelijke ouderlingen roepen. Zodra dat is uitgesproken, kunnen de kerken aan de slag met het eigenlijke werk: in trouw aan Gods Woord méér mensen, broeders en zusters, inschakelen bij het werk in de gemeente. Want het oog kan niet zeggen tot de hand: ik heb u niet nodig, of ook het hoofd tot de voeten: ik heb u niet nodig.

Noord-Holland (1)

Noord-Holland is al lang een weinig kerkse provincie. Dat zou je niet zeggen wanneer je door het Noordhollandse landschap rijdt. Overal steken torens hun spitsen als vingerwijzingen naar de hemel. De meeste kerkgebouwen worden op zondag echter weinig gebruikt (al zijn er ook gunstige uitzonderingen). In het begin van deze eeuw was Ds. H.J. Heijnes predikant in Landsmeer. Hij beschreef op ironische, maar toch ook warme wijze een boekje over de bevolking van deze provincie. Zijn boek begint met een verhandeling over 'Land en Volk'. Bij punt 11 treffen we de godsdienst aan.

„De godsdienst is verwant aan het christendom. Er zijn godgeleerden en anderen die dit ontkennen; maar dat moet liggen aan een gebrek in hun kennis, hetzij van het christendom, hetzij van den inlandschen godsdienst. Ik ben van gevoelen dat de bij de Noord-Hollanders inheemsche godsdienst inderdaad een soort van christendom is. Want in hun kerken ligt op den kansel een bijbel, en zij passen goed op.”

Noord-Holland (2)

De bevolking van Noord-Holland neigt ook tot mystiek, schrijft Ds. Heynes. Dat merkt de predikant niet alleen, maar ook de dokter. Het flesje met gekleurd vocht (kleurloze drankjes werken niet) „staat in de ziekenkamer als de fetisch in de heidentempel; de blik, daarop geslagen, is voor den patiënt en voor die hem omringen van wonderbare vertroosting”. Het flesje is niet het instrument van de dokter, het is zijn konkurrent. Het bezoek van de dokter is nodig, maar alleen om het 'fleschje goed' tot aanzien te brengen.

De predikant komt voor een vergelijkbare situatie te staan. Het bidden voor de ernstig zieke „heeft wel het minst te klagen aan opprijsstelling”. Let goed op: het gaat om het gebed van de dominee. Gebed van een ander, een ouderling, een gemeentelid, dat zou 'fijnigheid' zijn. „Niks niet, ook niet!” Met het gebed van de dominee acht men ten aanzien van de stervende alles geregeld. „Bevoorrecht de mens, voor wien dominee nog gebed heeft. Want waaraan wij bij een sterfbed allen nog gelooven, is: niet de kracht des gebeds, maar: de kracht des dominees. Men zegt wel dat de mystiek de liefste dochter is van den godsdienst. Bij ons in Noord-Holland laat zich echter ruimschoots het verschijnsel genieten, dat de lieve dochter het stelt zonder den vader, al komt dit weinig ten goede aan wat te noemen valt als vrucht van ouderlijke leiding.”

Uit: Ds. H.J. Heijnes: Bij ons in Noord-Holland (zonder jaartal; rond 1900?)

Televisie-avond

Iedere week glijdt bij familie De Vries op donderdag de gids met de radio- en TV-programma's van de volgende week door de bus. En iedere keer betekent dat oorlog. Wie mag de gids het eerste lezen? Uit het feit dat ze als eerste een streep zetten bij hun favoriete programma ontlenuen de kinderen ook het 'recht' welk programma gekeken moet (!) worden...

In een gezin met een vader, een moeder, een jongen van 12, een meisje van 10 en een jongen van 7 word je het natuurlijk niet snel eens over de vraag wat

er gekeken moet worden. Sterker nog: je weet zeker dat je iedere keer weer heibel krijgt.

Er kunnen in deze situatie minstens 3 oplossingen bedacht worden:

a) de ouders bepalen alléén wat er gekeken mag worden;

b) de TV gaat de deur uit;

c) iedereen krijgt op zijn eigen kamer zijn eigen televisie (minder ruzie, maar je weet ook niet wat je kinderen kijken en je leert ze in ieder geval om géén rekening met een ander te houden).

De familie De Vries heeft een eigen oplossing gevonden. Geen recept voor alle andere gezinnen, maar zij zijn er op dit moment tevreden over. Het familierecept: iedereen streep één favoriet programma aan. Dat programma wordt op video opgenomen. De hele week gaat de TV niet aan, alleen nog voor een journaal. Op vrijdagavond wordt er TV gekeken. De programma's staan op video. Het programma van de zoon van 7 komt het eerste, daarna de dochter van 10 en daarna is de zoon van 12 aan de beurt. De ouders weten wat de kinderen kijken. En het is nog best gezellig ook, één zo'n avond.

En de zaterdagavond dan? De sjoelbak is bijna versleten. De zoon van 7 wil het liefste de hele avond worden voorgelezen. Daar hebben zijn ouders niet de hele avond zin in. Soms kan hij daar boos over worden. De dochter van 10 vindt het 'best tof' op deze manier. De zoon van 12 wint het met schaken van zijn vader. Soms gaat hij ook boos naar boven. Er is al een ruitje in de deur aan gruzelementen, want hij had tóch TV willen kijken. Het blijft toch een gewoon gezin, die familie De Vries.

H. Algra, Den Helder

J. Kranenburg – Kampen

Schuldbesef

Onlangs werd ergens een gemeente vanaf de preekstoel aangezegd dat het een christen siert wanneer hij de belijdenis van de apostel Paulus, de voornaamste der zondaren te zijn, de zijne maakt.

Deze belijdenis is mij te licht.

De apostel zou met deze exclamatie beslist niet hebben ingestemd. Hij heeft deze woorden niet geschreven in de stille hoop dat al zijn lezers hem dit na zouden zeggen. Dat zou zijn woorden ontkracht hebben. Wanneer iedereen beweert, de grootste te zijn is

niemand meer echt de grootste.

De prediker die deze woorden in zijn preek veralgemeniseerde had dit dienen te bedenken: wie er over nadenkt beseft terstond hoe onschuldig deze opwekking is en wie het zich laat zeggen komt tot een afschuwelijke karikatuur van schuldbesef.

Moet je Paulus' woorden met een korteltje zout nemen?

Zeker niet! Maar zijn woorden zijn geen algemeen geldende belijdenis. Ze zijn de weergave van een persoonlijk en pijnlijk, zeer pijnlijk gevoel van een mens die door schuldbesef verslagen werd en zo vergeving vond. Dat gevoel de ergste te zijn. Berouw kan nooit samen gaan met de verzachtende gedachte: er zijn nog wel ergere dan ik. En als in de preek die woorden zo aan de gemeente worden voorgehouden kunnen ze troostend zijn. Hier wekten ze alleen op tot een karikatuur van zondebesef. De karikatuur van zondebesef is de belijdenis: wij zijn allen zondaren.

Willem de Mérode heeft er een gedicht over geschreven. 'Huisbezoek' heet het.

Wanneer de pastor in zijn preek zegt: broeders, wij zijn allen zondig! Erkent men dit terstond volmondig

en wordt van binnen even week.

Maar als hij ergens op huisbezoek op 't geringst gebrek durft doelen moet je de reactie horen:

Meteen begint de vrouw te kijken, (maar schenkt wel koffie en geeft koek)

„Staat er van jou niets in Gods boek? Ik kan bij jou niet kerken blijven.

Ik moet het boek van dr. W.H. Velema 'Geloof en gevoel' nog lezen (was hier uitverkocht!) en citeer hem even uit een recensie.

Er moet in te lezen zijn dat Schriftgetrouwe prediking „mensen confronteert met hun schuld jegens God en mensen, maar hen oproept tot maat houden in de schuldbeleving...”

Er staat ook in dat „er predikers zijn, die zo lang, breed en diep over schuld van mensen spreken dat de lichtstraal van het evangelie er niet meer in kan doordringen”.

Die paar zinnen alleen al maken het boek de moeite van het lezen waard. Horen we het ook eens van een ander. Ik schrijf dit stukje niet om schuld uit te poetsen, eerder om het besef daarvan waarachtig te houden en zo te verdiepen.

Maar als iemand gewoon Paulus naspreekt: Ik ben de voornaamste, dan zeg ik: ja, zo kan ik het ook.

Hillie van de Streek, Utrecht

De vrouw zwijge in de gemeente!? (1)

Een traditie van 19 eeuwen¹

Een persoonlijke ervaring: in het agrarische milieu waarin ik ruim twintig jaar geleden opgroeide, was het gebruikelijk dat de oudste zoon de boerderij van vader overnam. Voor de tweede of derde zoon was op de boerderij geen plaats en dus mocht deze gaan studeren. Een studie theologie verdiende de voorkeur. Wat was er mooier dan als zonen een opvolger van het boerenbedrijf en een predikant te hebben? In mijn tienerjaren heb ik aldus diverse mannelijke generatie- en dorpsgenoten zien afreizen om theologie te gaan studeren. En ikzelf, als tweede dochter in een boerengezin? Doorleren trok me. Dus ook theologie studeren? Er was echter een beletsel: wat moest ik met theologie als ik als meisje in onze kerk toch geen predikant kon worden? Deze vraag deed mijn aanvankelijke interesse voor theologie sterk afnemen.

Als 'ze' me in de kerk niet hoefden, dan stopte ik mijn energie liever ergens anders in. Dus ging ik wel studeren; geen theologie maar geschiedenis. Later vernam ik van andere vrouwen vergelijkbare ervaringen. Wat moesten we in kerkgenootschappen waarin we niet in aanmerking kwamen voor het ambt van predikant, ouderling of diaken, maar genoeg moesten nemen met een speciaal voor ons ingestelde en als tweederangs ervaren taak van ontmoetingszuster of zendingscontactvrouw? Hoe kwam het eigenlijk dat wij als vrouwen verstoken waren van een gelijkwaardige deelname aan het gemeenteleven? Deze laatste vraag is momenteel in onze kerk volop actueel, nu wij met elkaar in gesprek zijn over de openstelling van het diakenambt voor de zusters der gemeente. Als bijdrage aan de meningsvorming over dit thema wil ik in dit artikel de vraag naar de deelname van vrouwen in het gemeenteleven belichten: nu echter eens niet vanuit de theologie of de kerk bezien, maar vanuit de *geschiedenis*. Deze invalshoek kan een waardevolle bijdrage aan de meningsvorming leveren. De geschiedenis komt in het studierapport over het diakenambt voor zusters slechts summier aan de orde. De samenvatting van het rapport die onlangs in *Opbouw* te lezen was laat de geschiedenis zelfs geheel buiten beschouwing. De ontwikkeling van de positie van de vrouw in de kerk is „...interessant voor historici, maar ... niet van wezenlijk belang voor de meningsvorming en eventuele discussie“, schrijven de opstellers van de samenvatting. Ik deel deze opvatting niet. In een discussie als nu aan de orde moeten wij ons rekenschap geven van onze historische achtergrond. Deze achtergrond is het referentiekader vanwaaruit we de onderhavige

materie thans een plaats geven. We kunnen niet doen alsof we met een onbevangen gemoed het licht van de Bijbel over het diakenambt voor zusters laten schijnen. We staan in een lange traditie van een *verbod* op het ambt voor zusters. Openstelling van het diakenambt zou een regelrechte breuk met die traditie betekenen. Dit is een van de redenen die het bepalen van een kerkelijke richting thans zo moeilijk maakt. Je eigen geschiedenis zet je immers niet zomaar opzij, daarvoor moet je goede argumenten hebben. Het studierapport ontleent zijn argumentatie onder andere aan enkele rapporten van de Orthodox Presbyterian Church en de Christian Reformed Churches in Canada en de Verenigde Staten. Het zoekt daarmee een referentiepunt bij onze kerkelijke familiesleden ver weg aan de andere kant van de oceaan. Het komt mij voor dat de commissie daardoor andere, dichtbij huis gelegen voorbeelden uit onze eigen kerkgeschiedenis enigszins stiefmoederlijk behandelt. De Nederlands Hervormde en de Gereformeerde 'synodale' Kerken, waar de Nederlands Gereformeerde Kerk aan ontsproten is, hebben met dezelfde vraag geworsteld als wij. Dit is nog niet eens zolang geleden. Waarom zouden wij niet kennis nemen van de manier waarop deze kerken het probleem van de openstelling van de ambten voor zusters hebben bewerkt? Zij zijn historisch en cultureel nauwer aan ons kerkgenootschap verwant dan onze oecumenische contacten overzee. Een blik in het nabije verleden kan helpen onze eigen richting bewuster te bepalen.

De geschiedenis kan ons dus twee dingen laten zien. Ten eerste in welke eeuwenlange traditie wij als kerkgenootschap staan wat de ambtsbekleding van vrouwen betreft en ten tweede hoe geestverwante Nederlandse kerken voor ons zijn omgegaan met de vraag naar de ambten voor zusters. Daarvoor is het nodig terug te gaan tot in de tijd van Christus' optreden en het ontstaan van de eerste christengemeenten. Stapsgewijs zal ik daarna een aantal momenten uit de geschiedenis naar voren halen, toegepast op de ambtsbekleding van vrouwen. Afgesloten wordt met de heroriëntatie die in de 20e eeuw in de Nederlandse protestantse kerken op dit punt plaatsvindt.

De eerste gemeenten

Vrouwen waren er in de beweging van Jezus Christus van meet af aan bij. Drie van de vier evangeliën in het Nieuwe Testament maken daar melding van. Behalve de twaalf mannelijke leerlingen trokken ook vrouwen in

Jezus' gezelschap mee. Ze volgden hem tot onder het kruis en waren na zijn begrafenis de eersten die naar het graf gingen en ontdekten dat hij daar niet was. Pas na het bericht van de vrouwen dat Christus niet dood was maar door God opgewekt, ging een aantal apostelen naar het graf om te kijken wat er gebeurd was. Dat Jezus geen afwijzende houding aannam tegenover vrouwen wordt eveneens door de evangelisten vermeld. Hij spreekt met ze en geneest hen. In Lucas 7 lezen we over een zondige vrouw die Jezus' voeten zalft. Lucas schetst Jezus hier als iemand die zich niet van deze vrouw afkeert, tot ontsteltenis van de gastheer bij wie hij op bezoek is. Ondanks deze voor zijn tijd wellicht ongebruikelijke houding tegenover vrouwen moeten we er voor waken Jezus vrouwvriendelijker voor te stellen dan hij was. Hij was geen emancipatiemedewerker. Jezus leefde in een cultuur waarin nog geen bewustwording van de vrouw als gelijkberechtigde partner van de man was gegroeid zoals dat in de westerse samenleving van de twintigste eeuw het geval is. De samenstelling van het twaalfstal discipelen vormt daarvan een teken. De apostelen waren allen mannen. Zij vertegenwoordigen het nieuwe volk van God. In de in onze ogen masculiene samenleving van toen was het een vanzelfsprekendheid dat mannen als representanten het geheel vertegenwoordigden. Dit is een historisch vaststaand gegeven, maar wil nog niet zeggen dat het een norm is die eeuwigheidswaarde heeft, zoals latere kerkelijke leiders wel gedacht hebben. De christenen in de eerste eeuw waren kinderen van hun tijd. Zij hebben vele in de toenmalige Romeinse en Joodse culturen heersende normen niet ingrijpend gewijzigd. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de manier waarop de lezers in de nieuwtestamentische brieven worden aangesproken. 'Broeders' worden zij genoemd. Het is een joods woordgebruik, waarin zusters mede-bedoeld zijn, maar niet zelf worden genoemd. Ondanks dit enigszins verhullende taalgebruik zijn in de samenkomsten van de vroege gemeenten duidelijke sporen te ontdekken van de betrokkenheid van vrouwen. Sommigen speelden een belangrijke rol in het gemeenteleven. Paulus noemt een aantal van hen in de brief aan de Romeinen: Febe, Maria, Junia, Tryfena en Tryfosa. Het zijn allen vrouwen die zich inzetten voor het geloof. De eerste gemeenten begonnen waarschijnlijk als een soort huiskerken. Dat vrouwen in deze huiselijke samenkomsten voorgingen bij het breken van het brood was in de joodse traditie gewoon. Vrouwen waren het hoofd van

de liturgie in huis en mannen van de liturgie in de tempel. Op termijn groeiden de christelijke huiskerken uit tot plaatselijke gemeentes. Uit de nieuwtestamentische brieven valt geen duidelijkheid te verkrijgen over wie er in deze gemeentes voorging. Of een voorganger man of vrouw was, gehuwd of ongehuwd en al of geen wijding had ontvangen was in de begintijd van het christendom waarschijnlijk geen punt van discussie. Paulus tekent bijvoorbeeld geen bezwaar aan tegen het profeteren van vrouwen. Ook als het gaat om de verscheidenheid aan begaafdheden en de opbouw van de gemeente (1 Cor. 12: 4-11 en 28-31) benadrukt Paulus niet dat er verschil zou zijn tussen mannen en vrouwen. Integendeel, zouden we lettend op de tussenliggende verzen kunnen constateren: allen zijn even waardevolle leden van een lichaam.

Aanpassing aan de Romeins-Joodse omgeving

Er zijn echter paulinische teksten die doen vermoeden dat de aanvankelijke houding tegenover de deelname van vrouwen aan het gemeenteleven veranderde. Teksten als 1 Cor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11-12 benadrukken dat een vrouw in de gemeente moet zwijgen en dat zij geen gezag over de man heeft. Het zijn teksten waarvan in de kerkgeschiedenis dankbaar gebruik is gemaakt om vrouwen uit kerkelijke ambten te weren. Sommige tekstcritici in onze eeuw echter hebben zelfs vraagtekens bij de echtheid van deze verzen geplaatst. Andere wetenschappers hebben erop gewezen dat Paulus het evangelie niet nog meer in opspraak wilde brengen door vrouwen een positie toe te kennen die tegen de heersende cultuur van het Romeinse Rijk inging. De theoloog Tigcheler laat zien dat de christelijke gemeentes aan het einde van de eerste eeuw onder grote druk van buiten kwamen te staan, tot vervolgingen toe. Zij konden de praktijk van een gemeenteleven waarin geen onderscheid bestond tussen mannelijke en vrouwelijke taken niet volhouden, maar pasten zich aan de toen en daar gebruikelijke rolverdeling tussen man en vrouw aan. Tigcheler, maar ook Bolkestein en andere theologen en (kerk)historici concluderen dat wij in Paulus' pastorale raadgevingen van toen geen norm voor nu meer moeten lezen. Inzicht in de feitelijke historische ontwikkeling kan ons bevrijden van de beperkende en onevangelische lijn waarin de latere kerken wat betreft de positie van vrouwen verzeild zijn geraakt. Het is zinvol ons te realiseren dat er ook bijbelplaatsen zijn die een actieve bijdrage van vrouwen in de gemeente vermelden. De ondergeschikte positie van vrouwen in de kerk is geen vanzelfsprekendheid.

Het enige kerkelijke ambt dat vrouwen rond de eerste eeuwwisseling restte, was dat van weduwe. Dit ambt omvatte de zielzorg onder vrouwen, de dienst

van het gebed en charitatieve werkzaamheden. Na enige tijd werd het ambt met een beroep op het gezag van de apostelen in tweeën gesplitst: enerzijds in dat van ascete, gericht op het aan huis gebonden verrichten van de gebedsdienst, anderzijds in dat van diakones, gericht op de zieken- en zielzorg. De diakones kreeg aanvankelijk nog wel een wijding, waarmee zij een plaats had in de ambtelijke kerkorde. Toch werd het ambt herkenbaar afgegrensd van de mannelijke ambten. In de loop van de vierde eeuw verdween de openbare dienst van de diakones in de gemeente. De bisschoppen besloten de diakones de weg te laten volgen die de ascete ook reeds gegaan was, namelijk haar een plaats toebedelen in het recent ontwikkelde kloosterleven. Daar konden vrouwelijke religieuzen zich in afzondering en ascese aan God wijden. De synode van Nîmes in 394 bezegelde het lot van vrouwen in de westerse kerk voor eeuwen. De synode besliste dat vrouwen werden uitgesloten van het verrichten van diaconaal werk.

De Middeleeuwen: moeder of maagd

De houding van de kerkvaders tegenover vrouwen was tweeslachtig: enerzijds lieten zij zich waarderend uit, anderzijds minachtend. Zo is de kerkvader Clemens († 220) bekend om zijn uitspraak dat iedere vrouw zich alleen al bij de gedachte vrouw te zijn door schaamte moest laten overweldigen. Met hetzelfde gemak kan hier echter een lovende uittaling over vrouwen naast worden gezet. De kerkvaders koppelden hun interesse voor het hemelse en geestelijke veelal direct met een afwijzing van het aardse en lichamelijke. De onderwaardering van het lichamelijke impliceerde een negatieve houding tegenover seksualiteit – en dus tegenover de vrouw, want deze werd gezien als het symbool en de zetel van de seksualiteit. Vrouwelijkheid en seksualiteit waren op een aardse en op een hemelse manier te verenigen en wel door de verheerlijking van het moederschap en door de aan God gewijde maagdelijkheid. Naarmate het christendom zich tot een staatsgodsdienst ontwikkelde en de invloed van de kerkvaders en de bisschoppen toenam stonden vrouwen naar kerkelijke opvatting dan ook twee wegen open. Ten eerste het aardse huwelijk en moederschap, waarbij vrouwen aan hun man gehoorzaamheid verplicht waren en in de tweede plaats de positie van aan God gewijde kloosterlinge: zich van seksualiteit onthoudend, teruggetrokken levend, armen en zieken verzorgend en de Bijbel bestuderend. De Middeleeuwen brachten een bloeiend vrouwelijk kloosterleven voort, waarin sommige vrouwen tot grote wetenschappelijke of artistieke prestaties kwamen. In de late Middeleeuwen ontstond in de begijnbeweging een aanvulling op het kloosterwezen. De begijnen leefden ongehuwd en volgens zelf te bepalen

regels in stedelijke begijnhoven. Zij voorzagen in hun eigen levensonderhoud door onder meer textielarbeid of het brouwen van bier. De bloeitijd van de begijnbeweging lag in de veertiende en vijftiende eeuw. Een stad als Straatsburg kende toen maar liefst 85 begijnhoven. Deze tijd vormde overigens een bloeiperiode van de religieuze vrouwenbewegingen in zijn geheel. Naast kloosters en begijnhoven ontstonden ook bewegingen van rondtrekkende vrouwen. In de loop van de vijftiende eeuw werden de begijnen en de rondtrekkende vrouwengroepen vanwege vermeende ketterse praktijken door vervolgingen getroffen. De vervolgingen vonden een voortzetting in de heksenprocessen, die in de 16e en 17e eeuw een hoogtepunt bereikten en tot in de 18e eeuw voortduurden. De nog bestaande begijnhoven verdwenen met de Reformatie, met uitzondering van België en Nederland. Hier zijn de hofjes tot in onze eeuw blijven bestaan.

Los van de groei van het vrouwelijke kloosterwezen vond binnen de kerk in de Middeleeuwen een sterke ontwikkeling plaats van het kerkelijke gezag. Vooral aan de bijbeluitleg van de kerkvaders werd toenemende waarde gehecht. Hun uitspraken verkregen de status van met pauselijke verordeningen te vergelijken gerechtelijke getuigenissen. Gratianus maakte rond 1140 bij het opstellen van zijn decretenboek bijvoorbeeld van hun uitspraken gebruik om de aan de vrouw toegewezen 'staat van slaafse onderworpenheid, op grond waarvan zij aan de man in alles ondergeschikt moet zijn' te funderen. De kerkordelijk invloedrijke Decretum Gratiani kende voor vrouwen vrijwel uitsluitend verboden, die hun de uitoefening van kerkelijke ambten ontzegden. Documenten als deze werkten door in latere kerkelijke verordeningen. Hun invloed is tot op vandaag in de Rooms-Katholieke Kerk merkbaar, met name in het verbod vrouwen tot priester, diaken of bisschop te wijden.

Wordt vervolgd

1 Dit artikel is een bewerking van een bijdrage die de schrijfster leverde aan *Op haar plaats? 13 vrouwen over hun positie in kerk en maatschappij*, uitgegeven door het Christelijk Studiecentrum ICS, Amsterdam, 1992 (123 blz., f 12,50). Behalve de schrijfster leverden nog enkele andere Nederlands Gereformeerde vrouwen een bijdrage aan dit ICS-Cahier, o.a. M. Vrijmoeth-de Jong over vrouw en gezin en L. Janssens-Jansen over de bijbel over de man-vrouw verhouding. In het kader van de meningsvorming over vrouwelijke diakenen is het wellicht raadzaam van dit onlangs verschenen boekje kennis te nemen.

A.Troost, Amsterdam

Hoe lezen of belijden wij art. 2 NGB?

In art.2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis gaat het over de „twee middelen” waardoor wij God kennen. In december 1989 vroeg mij een catechisant, toen dit artikel even ter sprake kwam: Waarom wordt hier niet gesproken van Christus? Zo althans beleefde hij het zelf, en derhalve zijn vraag: waarom staat hier niet dat wij God alleen kennen door Christus? Ik vond dat een heel goede vraag, die ik niet gauw zal vergeten. Zij gaf mij aanleiding om een artikel daarover te schrijven in het kader van de reeks waarmee ik bezig ben.

1. Verschillende benaderingen

Het komt mij voor dat de kritiek die bewust of onbewust in bovengenoemde vraag verborgen was, terecht is. Dat betekent niet dat art.2 van de belijdenis onjuist is. Men kan immers altijd antwoorden dat art.2 vooral ook de Schrift noemt als middel waardoor wij God kennen, en Christus kennen wij weer door de Schrift. Er is derhalve geen sprake van tegenstrijdigheid tussen beide genoemde antwoorden op de vraag hoe wij God kennen: door Christus of door „de twee middelen” waarover art. 2 spreekt. Wel is het m.i. van kerkelijk en theologisch belang ons eens te bezinnen op deze twee gegevens: a) de volkomen juiste opvatting van de genoemde catechisant, dat wij God slechts kennen door Jezus Christus. Buiten Hem om, zonder hartelijk geloof in en liefde tot Hem kunnen wij wel trachten iets aan de weet te komen over God, maar het blijft dan een tasten in het schemerduister of ook een vrijblijvend theoretiseren, net zo lang tot er een filosofische of theologische god uitkomt, die in werkelijkheid toch niet bestaat. b) Het tweede gegeven is dat de geloofsbelijdenis niet ten onrechte zegt dat God zich, behalve in de Schrift, ook openbaart in „de werken zijner handen”. In art.2 wordt dat aldus uitgedrukt, dat wij (gelovige kerkleden) God kennen „door de schepping, onderhouding en regering der gehele wereld”.

2. Lezen of belijden? Leer of leven?

Het antwoord van de bovengenoemde catechisant zouden we kunnen noemen een antwoord vanuit de praktische en werkzame geloofshouding waarin wij belijden dat wij alleen dank zij onze Heiland God kennen als onze Schepper en Verlosser. Niemand komt tot de Vader dan door Hem. Dat is een geloofs-getuigenis, rechtstreeks vanuit een hartelijke beaming van de woorden van Christus zelf. Dat is het eerste en het beste antwoord dat wij kunnen geven op de vraag hoe wij God kennen. In een evangelisatie-gesprek zou dit volkomen op zijn plaats kunnen zijn, omdat wij dan spreken vanuit een

persoonlijke en hartelijke verbondheid met God. Dat zou de meeste mensen ook wel eens meer kunnen aanspreken dan een opsomming van de „twee middelen” van de godskennis. Bovendien krijgt men uit art.2 ook nog de indruk dat het eerstgenoemde middel tot kennis van God niet al te betrouwbaar is, althans minder duidelijk en onvolkomen. In de praktijk van de geloofsgesprekken speelt dit „eerste middel” dan ook praktisch geen rol. Het functioneert alleen nog in de christelijke lofzang, en verder bij een fijne vacantiestemming in de heerlijke „natuur”, (met verdringing van alle narigheid in die natuur) zodat dit geloof ook wel smalend genoemd wordt een „toeristengeloof”.

3. De leer der kerk

De Ned.Gel.Bel. is in dit artikel echter meer „leer”, dan „leven”. Daar is m.i. niets op tegen. In de kerk heeft „de leer” een rechtmatige plaats. Zolang de „leer der kerk” niet van karakter verandert en gewijzigd wordt in (al dan niet verdunde en gepopulariseerde) wetenschappelijke, theologische dogmatiek, zolang mogen we blij zijn dat er een „leer” is, met een niet-theoretisch, maar praktisch geloofskarakter. Zo spreekt ook de Schrift zelf over „de leer der apostelen”, of over „de gezonde leer”. Dit meestal in afweer van de opvattingen van dwaalgeesten, de „dwaalleer” dus. Het ware te wensen dat de jongere generaties in onze orthodoxe kerken in deze praktische zin wat meer afwisten van de leer der kerk. Want deze leer is een kostelijk middel om ons te helpen bij het verstaan van de Schrift, bij het zien van de grote lijnen, bij het zich concentreren op de hoofdzaken, en bij het zelf formuleren van wat wij in het geloof met ons hart verstaan hebben van de „boodschap” die God voor ons heeft. Overigens: een kostelijk middel dat ook middel moet blijven en geen doel mag worden. Tenzij we perse een theologische, d.w.z. wetenschappelijke uitdieping van die leer beogen. Dat heeft ook zijn goed recht, maar meer in de universiteit en in een studeerkamer dan in de kerk. In de kerk is goede theologie (inclusief dogmatiek) belangrijk voor predikanten en verder is het een mooie en nuttige hobby voor geïnteresseerden. Maar de belijdenis is van en voor alle kerkleden. Als kerklid behoort men zich die geestelijk „eigen” te maken, m.i.

4. Confessie

Wat men noemt „de leer der kerk” heeft dus een nauwe relatie met wat wij als christenen concreet geloven en belijden. Daarom spreekt onze kerkelijke traditie, die helaas nog altijd dol is op Latijnse woorden, ook van „confessie”. Dat woord is door de eeuwen

heen zo ingeburgerd, dat iedereen weet dat dit woord „belijdenis” betekent en dat „confessionelen” mensen zijn die zich trouw willen houden aan hun confessie, aan hun geloof en belijden, voorzover dat door de kerk is geformuleerd in „artikelen”. De hoofdzaken van ons christelijk geloof zijn hierin, in principe voor alle tijden, vastgesteld. Daarom is de leer der kerk, althans voor haar eigen leden, een secundaire norm voor het geloof der leden. Een secundaire, omdat zij in gebrekkige menselijke bewoordingen bedoelt te zeggen, wat voor de gelovigen de hoofdzaken zijn van de inhoud van hun geloof in Gods Woord. Een zekere (volg)orde in de onderwerpen is daarin begrijpelijk en ook gewenst. Dat komt het geheel van ons geloofsleven zeker ten goede. Althans, dat kan zo werken.

5. Confessie en systematiek

Al dan niet in het kader van het vak „symboliek” (Konfessionskunde), wordt in de theologie van ouds opgemerkt dat de Ned.Gel.Bel. met haar 37 artikelen theologisch van opzet is, systematisch, en aanleunend tegen de dogmatiek. Die systematiek is dan bijvoorbeeld deze, dat eerst (in artikel 1) gesproken wordt over het bestaan van God en, als een logisch vervolg, in art.2 de kwestie besproken wordt hoe wij dan God kennen, hoe wij dat weten dat Hij er is en wie Hij is. Deze „systematiek” maakt de confessie echter nog niet tot een wetenschappelijk theologisch geschrift. Systematiek is geen exclusief kenmerk van wetenschap. De systematiek van onze Confessie is praktisch van aard. Zij is ook weer geheel anders dan die van de Catechismus. In beide hebben we te maken met een door en door praktische systematiek, zoals iedereen die in zijn dagelijks leven op allerlei gebied ook toepast. Tal van onze dagelijkse werkzaamheden worden chaotisch en tal van woonruimten worden een rommelige troep, als er niet een praktische en systematische ordening en behandeling plaats vindt, en wel „geregeld”, eerst dit en dan dat. „Ordelijkheid” wordt in het leven meestal als een deugd gewaardeerd. Een theoretische, wetenschappelijke systematiek is echter wat anders, en ook wel wat meer dan een keurige ordening van onderwerpen die besproken worden. Maar dit onderwerp uit het vak „theologische encyclopedie” kan verder blijven rusten. Waar het ons om gaat is de vraag of de systematische ordening van de Ned.Gel.Bel. naar aard en gebruik een praktische ordening van ons (niet-wetenschappelijk) belijden is, dan wel of we hier met een echte of quasi wetenschappelijke tekst te maken hebben. Het risico van dat laatstgenoemde zit er wel in, omdat

velen van oordeel schijnen te zijn, dat de Ned.Gel.Bel. in feite een gepopulariseerd uittrekseltje is uit de dogmatiek. Historisch gezien zit daar wel wat in, maar principieel is dat toch een misvatting.

6. Confessie en theologie

Vermoedelijk moet in art.2 inderdaad gedacht worden aan de *invloed* van de wetenschappelijke theologie. Deze is immers opzettelijk en terecht uit op „kennis”, en vooral op *geordende* kennis, met name op „wetenschappelijk verantwoordde en systematisch geordende kennis” die binnen bepaalde grenzen ook volledigheid beoogt. Zo pleegt de theologie ook veel „geloofswaarheden” systematisch „op een rijtje” te zetten. Dat wordt vaak onjuist geïnterpreteerd: God heeft (onordelijk??) gesproken in zijn Woord en nu kan de theoloog komen en „orde op zaken stellen”. Dat is althans de mening van veel theologen, meestal verzwegen, maar soms ook openlijk uitgesproken. Ook K.Schilder drukte zich in deze geest wel uit. Ik ga dat nu en in ons blad niet bestrijden. Maar we komen hier wel in een kerkelijke gevarenzone, die in onze tijd, zo mogelijk nog meer dan in het verleden, onze waakzaamheid vergt. Een kerkelijke confessie is immers wat anders dan theologie, zoals een kerk geen theologische hogeschool is en het geloof iets anders is dan (onvolwassen) wetenschap. In de geschiedenis van de kerk heeft echter de wetenschap, in casu de theologie, *praktisch van het begin af*, veel *invloed* gehad op de kerkelijke confessies. Zo ook op de bewoordingen van art.2. Dat komt o.a. hierin uit, dat in plaats van het eerder te verwachten concrete geloofs-antwoord (wij kennen God door Christus) geantwoord wordt op een *mogelijke* (!) vraag naar de mogelijkheid van godskennis. Die mogelijkheid dan ook nog voorgesteld op een min of meer volledige wijze, ingedeeld in twee punten: we kennen God door twee middelen, nl. door zijn werken en door zijn woord. Die twee middelen staan (als we de tekst op zichzelf en letterlijk nemen) *los naast elkaar* in een rangorde, waarbij de betekenis van het eerstgenoemde punt haast in het niets verzinkt vergeleken bij het tweede punt. Immers Gods zelf-bekendmaking door de Schrift is „klaarder en volkomener” dan die door schepping en voorzienigheid.

7. Een kerkelijke gevarenzone

Ons probleem beziende vanuit de kerkgeschiedenis (binnen onze Westerse cultuurgeschiedenis!) moeten we helaas zeggen, dat onze Confessie hier ook tot een kerkelijke gevarenzone kan worden. Dat is zeer duidelijk bij art.2 van de Ned.Gel.Bel. Sedert mijn activiteiten in gereformeerde jongelingsverenigingen in mijn vooroorlogse jeugd, tot op vandaag, heb ik diverse „toelichtingen” gezien op de Ned.Gel.Bel. Zowel populaire als theologisch-wetenschappelijke. Bij

artikel 2 gingen ze echter allemaal in de kortste keren spreken over de *theologische onderscheiding van algemene en bijzondere openbaring* en vervolgens over de problematiek van hun onderlinge verhouding. Ook over de vraag of de geschiedenis eveneens behoort tot „het boek der natuur” en hoe dat dan verstaan moet worden als zelf-openbaring van God. Interessante en ook belangrijke vragen. Probleemstellingen en discussies waarin het roomse, voor-reformatorische denken nog levensgroot aanwezig en werkzaam was, zoals dat meestal nog steeds het geval is in onze orthodoxe theologie. Artikel 2 zelf zegt daarover niets. Deze problematiek zag men er echter wel inzitten. Begrijpelijk, zoals we straks zullen zien, want 1: de bewoordingen kunnen het suggereren, 2: de theoretische systematiseringsbehoefte was altijd al traditioneel, en vooral 3: de achtergrond van de roomse theologie met haar speculaties over een „natuurlijke theologie” zat bij Calvin en bij De Brès waarschijnlijk in het achterhoofd toen ze dit artikel ontwierpen. Evenwel: dit artikel kiest geen positie tegen de genoemde roomse opvatting. Dat is, vergeleken met vele andere artikelen in deze confessie wel opmerkelijk. Maar was het ook terecht? Deze vraag vereist een genuanceerd antwoord. De theologen uit de reformatietijd waren het hierover onderling ook niet eens!

8. De risico's van kerkzscheuringen

Sinds lang geldt in de gereformeerde theologie art.2 van de NGB als de confessionele „locus classicus” voor de onderscheiding van algemene en bijzondere openbaring. Als je dan, zoals ik (al heel wat jaren), die theologische onderscheiding van algemene en bijzondere openbaring als onjuist verwerpt en haar zelfs indirect (nl. via de protestantse theologische ethiek) als schadelijk beschouwt voor het christelijk leven, dan kan het gaan spannen. Het ligt voor de hand dat dan de gebruikelijke vraag gesteld kan worden of ik niet in strijd kom met „Schrift en belijdenis”. In onze gereformeerde subcultuur zijn we immers niet erg bedreven in het onderscheiden tussen schriftgeloof, confessie en theologie. De Schrift zelf, de confessies en de geloofskennis der kerkleden, het wordt in ons verwarringwekkende kerkelijke spraakgebruik allemaal nog steeds „theologie” genoemd. „Verwarringwekkend” is dan nog zacht gezegd. We kennen de mogelijke gevolgen daarvan uit ervaring: de vrijmaking, de scheuring in 1968, en de ongetwijfeld nog lange tijd voortdurende onmogelijkheid van kerkelijke eenwording binnen de orthodoxe gereformeerde gezindte. Dit zijn maar drie duidelijke voorbeelden. Theologische meningsverschillen worden niet scherp onderscheiden van confessionele geloofsverschillen. En confessionele eensgezindheid wordt vaak, soms zelfs gretig,

theologisch opgesplitst in *theologische* verdeeldheid, ten einde (vaak onbewust) de *kerkelijke* gedeeldheid in stand te kunnen houden. Theologische afwijkingen van een theologische traditie worden immers al spoedig ervaren als afwijkingen van de confessie, vanwege de „vereenzelviging” die ik nu al vaak genoemd heb.

9. Idealisering van de confessie

Daarom sprak ik van een *gevaarzone* die in en met onze Confessie niet hoeft, maar wel kan betreden worden. Want de confessie is op allerlei punten méér geformuleerd vanuit de achtergrond ener dogmatische (al of niet terechte) theoretische strijd, dan vanuit de achtergrond van het levende en actuele schriftgeloof, zoals dat in de gemeente beleefd en in het leven ervaren wordt. In mijn vorig artikel gaf ik daarvan een piepklein voorbeeldje, in de toelichting op de term „eenvoudigheid Gods”. Dat was een term die bedoeld was in het verlengde van de Grieks-filosofische idee van de ondeelbaarheid van geestelijke substanties. Maar er zijn grotere en grovere voorbeelden te noemen. Wellicht wat verderop in deze reeks artikelen. Een zodanig theoretisch-theologisch gebruik is echter in strijd met de eigen bedoeling van de confessies. Een confessie als de Ned.Gel.Belijdenis is bedoeld om het geloof der gemeente overeenkomstig de Heilige Schrift te verwoorden, te normeren („reguleren”), uit te dragen naar buiten en ook te verdedigen tegen echte dwaalleer. Maar deze goede bedoeling kan aanleiding geven tot een *ideaalbeeld* van de confessie dat niet altijd klopt met haar werkelijkheid, en met het gebruik dat men er van maakt in kerk en theologie.

Hoe vaak is dit ideaal-beeld zelfs niet tot een afgodsbeeld geworden? En daarmee is dan het „confessionalisme” geboren. Vanwege de (praktisch/feitelijke) *vereenzelviging* van de Confessie met het Woord van God zelf. De confessie wordt dan soms genoemd: „naspreken” van de H.Schrift. Naar de geest en bedoeling van de Confessie kan men dat inderdaad zo wel zeggen. Die bedoeling mag dan ook het zwaarste wegen in ons kerkelijk en christelijk spreken. Maar strikt *theologisch* gesproken is het natuurlijk onzin. Zelfs al zou de Confessie bestaan uit louter tekstaanhalingen, dan nog zou de keuze van die teksten, en dus het voorbijgaan van andere, misschien ook relevante teksten, meer zijn dan die teksten zelf. Zij is een gebrekkige menselijke aangelegenheid, onderhevig aan mogelijke dwaling. Laat staan nu zij in feite veel meer is dan simpel „naspreken” van de Schrift. Zij bevat soms hele redeneringen, gebaseerd op theologische (maar daarom natuurlijk nog niet onjuiste!) onderscheidingen. Maar of dat altijd terecht is, is een andere vraag. Ruimtegebrek noopt mij tot afbreken. Het slot van dit artikel de volgende keer.

M.R. v.d. Berg, Utrecht

De laatste acte van het werelddrama

(Openb. 19:11-21)

Hemelse regie

Het boek Openbaring heeft een heel filmisch karakter. De scènes wisselen elkaar in een snel tempo af. Ze zijn op twee lokaties opgenomen: in de hemel en op de aarde. De scènes op aarde verbeelden wat zich daar in de loop der geschiedenis afspeelt: de rampen en oordelen van God, ook de dreiging die tegen de gemeente van Christus uitgaat van de anti-goddelijke en demonische machten. Dwars daardoorheen gemonteerd zien we scènes die ons verplaatsen naar de hemel. Die worden ons getoond om twee redenen. In de eerste plaats worden ze getoond om ons ervan te doordringen, dat de gebeurtenissen op aarde in verband staan met de hemel. Als we op aarde rondkijken, is dat met onze natuurlijke ogen niet te zien. Je ziet van alles gebeuren, maar je kijkt er niet doorheen. Je bent geneigd te denken dat dat alles helemaal losstaat van de hemel en van God. Dat horizontale kijken naar de dingen zit vandaag in de lucht. Als er al een God is, zegt men vandaag, kan Hij niets te maken hebben met de verschrikkelijke dingen die op aarde gebeuren. Maar Openbaring laat zien: er is wél verband. Er is sprake van een hemelse regie. Achter de voor ons ondoorzichtige, onontwaaerbare wirwar van gebeurtenissen in de wereld, zit de hand van de grote Regisseur. Het Lam opent de zegels van het boek der geschiedenis. Er zijn engelen met schalen en bazuinen bij betrokken. Wat hier op aarde gebeurt, lijkt wel chaotisch, maar dwars daardoorheen leidt Christus de schepping naar haar doel en voltooiing. Dat is het eerste wat ons door die hemelse scènes op het hart gebonden wordt. En we doen er in onze tijd goed aan dat niet te verwaarlozen.

Als we dat voor ogen houden, krijgen die scènes in de hemel ook het karakter van bemoediging. Dat is de tweede reden waarom ze ons getoond worden. Die scènes zeggen dan tot de christenen die vervolgd en verdrukt werden: verlies de moed niet. Gooi het bijltje er niet bij neer. Neem maar een kijkje in de hemel. Dan weet je weer dat er gewerkt wordt aan je verlossing.

Openbaring geeft ons doorkijkjes in de hemel met de bedoeling dat wij hier op aarde volhouden en volharden tot het einde. Dat is het tweede motief dat we voor ogen moeten houden.

De hemel geopend

In het gedeelte van Openbaring dat hier onze aandacht heeft, hebben we te maken met een van die doorkijkjes in de hemel. Johannes ziet de hemel geopend. Dat alleen al is bemoedigend. Want wie kan er aarden hier beneden, als er geen open hemel is

(Gez. 454). Een gesloten hemel betekent een aarde die aan zichzelf is overgeleverd. Een gesloten hemel wil zeggen dat God zich teruggetrokken heeft en geen bemoeienis meer wil hebben met deze aarde. En waar God zich terugtrekt, is geen toekomst meer. Maar zo is het gelukkig niet, zegt Johannes. De hemel is niet hermetisch en voor altijd afgesloten. Ik zag de hemel geopend.

Toch hebben die woorden hier een heel bijzondere betekenis. Uit de hele samenhang blijkt namelijk dat het hier gaat om de definitieve opening van de hemel, waarbij Christus gaat verschijnen in heerlijkheid en de geschiedenis tot voltooiing brengt.

Nu, vandaag, is de hemel open in deze zin, dat wij als gelovigen door Christus vrije toegang hebben tot de Vader. En dat is al iets geweldigs. Maar voor het overige is de hemel nog gesloten. Er is nog een scheidingswand tussen hemel en aarde. Christus in de hemel bevindt zich aan de ene kant van die wand en wij op aarde bevinden ons aan de andere kant. Maar daar komt eens verandering in. En dat krijgt Johannes te zien. De hemel staat wagenwijd open. En kijk eens! roept hij verast: een wit paard!

Paard en ruiter

Een paard in de hemel. Dat is inderdaad niet alledaags. Wat je ook in de hemel verwachten zou, natuurlijk geen paard. Zelfs in een visioen waarin toch heus allerlei merkwaardige dingen kunnen plaatsvinden, vindt Johannes het nog verrassend. Kijk nu toch eens! Een wit paard!

Paarden riepen in bijbelse tijden onmiddellijk de sfeer op van een leger en van oorlog. Een paard toen had dezelfde uitstraling als een tank nu. En toen Johannes dit paard in de hemel zag, moet onmiddellijk de gedachte aan oorlog bij hem opgekomen zijn. Die gedachte werd nog versterkt als hij de berijder ervan ziet. Want van Hem wordt gezegd dat Hij vonnis velt en oorlog voert in gerechtigheid. Oorlog voeren in gerechtigheid. Daar valt het woord oorlog al. Het is dus duidelijk: er is oorlog op til. Vanuit de hemel gaat het tot een gigantische, allesomvattende oorlog komen. In de letterlijke zin van het woord hangt de oorlogsdreiging in de lucht. Maar de manier waarop de ruiter op het witte paard oorlog voert, verdient alle aandacht. Hij doet dat in gerechtigheid, staat er. En dat is nog nooit vertoond. Er is nog nooit iemand geweest die oorlog voerde in gerechtigheid. Wanneer is er sprake van een rechtvaardige oorlog? Wanneer zijn de omstandigheden van die aard dat ze het ontketenen van een oorlog rechtvaardigen? Dat is een vraag waarover

al eeuwen lang gediscussieerd wordt. Er worden op die vraag heel verschillende antwoorden gegeven. Voor de een is er veel eerder sprake van een rechtvaardige oorlog dan voor de ander. Maar zelfs een oorlog waarvan iedereen zou vinden dat hij gerechtvaardigd is, wordt niet gevoerd in gerechtigheid. Elke oorlog, ook een rechtvaardige, is doorschoten van onrecht, oorlogsmisdaden, wreedheid en excessen. Ook een rechtvaardige oorlog maakt zoveel onschuldige slachtoffers, dat er niet van gezegd kan worden dat hij gevoerd wordt in gerechtigheid.

Maar de ruiter op het witte paard voert oorlog in gerechtigheid, staat er. Dat wil zeggen: door zijn toedoen vallen er geen onschuldige slachtoffers. En dat is heel bijzonder. Het geldt ook van zijn vonnissen. Er is geen rechtspraak op aarde, waarin geen gerechtelijke vergissingen gemaakt worden en geen onrechtvaardige vonnissen voorkomen. Maar de ruiter op het witte paard velt vonnis in gerechtigheid. Bij Hem worden geen onschuldigen veroordeeld en geen schuldigen vrijgesproken.

Verschillende namen

Het zal duidelijk zijn dat het hier over Jezus Christus gaat. Maar zo wordt Hij hier niet genoemd. Hij wordt in dit bijbelgedeelte aangeduid met verschillende andere namen. De eerste naam die hier staat, is: Getrouw en Waarachtig. Dat wil zeggen: Hij is de betrouwbare. Je kunt op Hem aan.

In de politiek – en niet alleen daar – is een belofte vaak niet meer waard dan het papier waarop ze geschreven is. En de bijbel weet maar al te goed dat er rechters zijn die zich laten omkopen en bij wie sprake is van een klassejustitie. Dat is bij Hem niet het geval. Hij heeft ze niet achter de ellebogen. Hij zegt niet het een terwijl Hij het andere bedoelt. Hij slaat geen propagandistische taal uit, die je niet kunt geloven. Hij heet Getrouw en Waarachtig. Dat betekent dat Hij dat ook is. Zijn naam karakteriseert Hem.

Hem ziet Johannes als de hemel geopend is voor de laatste acte van het werelddrama. En zijn gestalte is indrukwekkend: ogen als een vuurvlam, die dwars door alles en iedereen heen boren en op zijn hoofd veel diademen die zijn majesteit benadrukken. En dan maakt Johannes melding van de tweede naam. Die staat geschreven, vermoedelijk op een van de diademen. Maar het is een naam die alleen door de drager gekend wordt. Niemand anders kent hem. Een naam die niemand kent behalve de drager is blijkens Openb. 2:17 de naam die hoort bij het nieuwe leven, de nieuwe aeon. Als Christus met die naam verschijnt,

wil dat zeggen: nu staat het nieuwe leven op doorbreken. De nieuwe naam des Heren nadert reeds. De wereldgeschiedenis staat op de drempel van de voltooiing.

Bloed

De ruiter draagt een kleet dat in bloed gedrenkt is. Sommigen denken daarbij aan het bloed van zijn vijanden, die door Hem in de perskuip vertreden worden (vs. 15; zie ook 14:19, 20). Als dat de bedoeling was, zou je verwachten dat er van het rondspattende bloed ook wel iets terechtgekomen zou zijn op de kleding van het hemelse leger dat achter Hem aan komt. Maar die is kraakhelder, van smetteloos wit linnen. Er is geen spatje bloed op te zien. Daarom voel ik er meer voor te denken aan Christus' eigen bloed, het bloed der verzoening. De wereldrichter die hier uittrekt om zijn vijanden definitief te verslaan en te oordelen, is dezelfde als Degene die zijn bloed vergoten heeft om de wereld te behouden. En allen die hun toevlucht genomen hebben tot zijn bloed, hebben niets van Hem te duchten. Zij hoeven niet bang te zijn voor het oordeel dat Hij komt voltrekken.

En dan volgt de derde naam: Woord van God. Daarbij denken we natuurlijk onmiddellijk aan het begin van het evangelie van Johannes: in den beginne was het Woord en het Woord is vlees geworden. In Christus heeft God zichzelf helemaal uitgesproken. Hij is het hoogtepunt van Gods spreken tot de mens. Nooit heeft God duidelijker gesproken dan in Christus. Door Hem spreekt God tot ons woorden van eeuwig leven (Joh. 6:63, 69), die leven schenken aan ieder die ze aanvaardt. Maar wie zich tegen Hem verzet, krijgt met de andere kant van dat woord te maken. Het kan namelijk ook een zwaard zijn, dat strijd tegen hem voert (Openb. 2:16) en hem neerslaat. Johannes ziet uit de mond van de ruiter op het witte paard een scherp zwaard komen. Dat had hij ook al gezien toen Christus het verscheen in het begin van het boek (1:16). Nu ziet hij dat zwaard weer. En met dat zwaard zal Hij de heidenen slaan, staat er.

Een zwaard uit de mond

Een zwaard dat uit de mond komt. Ook dat is geen alledaags verschijnsel. En uiteraard moeten we dat niet letterlijk nemen, evenmin als het paard. Er is geen echt paard van vlees en bloed in de hemel. En zo moeten we hier ook niet aan een echt zwaard van staal denken. Het gaat om de symbolische betekenis. Christus gaat zijn vijanden niet in letterlijke zin te lijf met een reële wapen in de hand. Hij gaat er niet echt met een zwaard op los slaan. Dat wordt wel eens gedacht. Er zijn mensen die menen dat het tot een daadwerkelijk militair treffen komt tussen Christus en zijn vijanden, een reële veldslag bij Harmageddon. Maar zij vergeten dat heel het boek Openbaring één aaneenschakeling is van visionaire, symbolische beelden. Wie

dat letterlijk neemt, blokkeert de weg naar een goed verstaan. Bij nauwkeurige lezing blijkt trouwens ook, dat er in heel hoofdstuk 19 nergens sprake is van een echt militair treffen, ook niet in de verzen 19-21. De ruiterij die achter Christus aan rijdt, komt nergens in actie en draagt dan ook geen wapenrusting maar witte linnen kleding die ook wit blijft. Dat kun je bepaald geen gevechtstenuue noemen. En er worden ook geen wapens vermeld. Christus schakelt zijn vijanden niet uit met behulp van reële wapens maar met zijn woord. Toen Hij oog in oog stond met Pilatus, zei Hij: mijn koninkrijk is niet van deze wereld (Joh. 18:36). Dat betekent niet dat het niets met deze wereld te maken heeft, er niet op betrokken is en er niet voor bestemd is. Want dat is het wel degelijk. De bijbel laat ondubbelzinnig zien dat Christus zijn koningschap definitief op deze aarde zal vestigen. Maar deze woorden willen zeggen, dat zijn koninkrijk zijn óorsprong niet vindt in deze wereld. Het is anders van karakter dan de koninkrijken van deze wereld. Daarom maakt het ook geen gebruik van de methoden die voor deze koninkrijken kenmerkend zijn.

Ongewapend leger

De macht van aardse koninkrijken is gebaseerd op wapenen. Er is geen staat die er een ongewapend leger op na houdt. Zelfs de Zwitserse Garde van het Vaticaan draagt nog hellebaarden. Een leger zonder wapenen is volgens wereldse maatstaven een lachertje. En de koninkrijken van deze wereld gebruiken hun wapenen om hun conflicten op te lossen. Zo gaat het in deze wereld toe. Maar Christus vestigt zijn koninkrijk niet met geweld van wapenen, niet met bommen, granaten en raketten, maar met zijn woord. Dat is nu vandaag al het geval. Het zal ook straks het geval zijn als Hij zijn rijk definitief vestigt. Dan schakelt Hij niet ineens over op wereldse methoden. Natuurlijk niet. Hij komt met een leger zonder wapenen. In het boek Openbaring wemelt het van de engelen, maar nergens komen we er ook maar één tegen met een wapen. Dat geldt trouwens voor heel het Nieuwe Testament. In het Oude Testament komen we sporadisch wel eens een engel tegen met een wapen: bij de ingang van het paradijs, de engel die de ezel van Bileam tot staan brengt en de engel die aan Jozua verschijnt vlak voor de val van Jericho. Maar in heel het Nieuwe Testament vinden we nergens nog een engel met een wapen.

Als Christus zijn koningschap aanvaardt, komt het onderscheid tussen zijn koninkrijk en de koninkrijken der wereld heel pregnant hierin tot uitdrukking, dat zijn dienaren ongewapend zijn. Het is een van de grote misvattingen in de kerkgeschiedenis geweest, dat christenen soms dachten dat het koninkrijk der hemelen met het

zwaard gevestigd en verdedigd moest worden.

Zelfs in het boek Openbaring waar het weerlichten van oorlogen niet van de lucht is en waar je telkens op oorlogsterminologie stuit, komt niet één engel met een wapen voor. Ik denk dat men dat onvoldoende tot zich heeft laten doordringen en zich dat veel te weinig gerealiseerd heeft, waardoor allerlei wonderlijke fantasieën de kans kregen zich te ontwikkelen en een bijna ondoordringbaar rookgordijn over de tekst gelegd hebben. Engelen hebben een tijdlang buiten de aandacht gestaan. Tegenwoordig ontstaat er weer meer belangstelling voor hen. Dat is goed, als het tenminste op een schriftuurlijke wijze gebeurt. Anders schieten we er niets mee op en zitten we voordat we het weten op het spoor van de engelenverering waartegen Paulus waarschuwt (in Col. 2:18).

De adem van zijn lippen

Het enige wat er in vers 21 gezegd wordt, is dat Christus zijn vijanden doodt met het zwaard dat uit zijn mond komt. Zijn leger komt niet eens in actie. Hebt u ooit al eens iemand op die manier in werkelijkheid zien vechten, zonder zijn handen te gebruiken, met een zwaard dat uit zijn mond komt? Let wel: niet een zwaard dat uit zijn mond stéékt, maar uit zijn mond kómt. De vraag stellen is haar beantwoorden. Het gaat hier niet om een echt zwaard en een reële veldslag. Het zwaard symboliseert Christus' woord. Hij zal zijn vijanden vernietigen met de adem van zijn mond, zegt Paulus in 2 Thess. 2:8. En in Jes. 11:4 lezen we: Hij zal de aarde slaan met de roede van zijn mond en met de adem van zijn lippen de goddeloze doden. Eén woord en hij moet vallen. Zoals God slechts hoeft te spreken en het is er en Christus slechts één woord hoefde te spreken om de slaaf van de hoofdmans te Kapernaüm te genezen, zo hoeft Hij ook slechts één woord te spreken en zijn vijanden zijn vernietigd. Christus zal bij zijn verschijning niet in letterlijke zin op zijn vijanden inhakken. Hij hoeft slechts zijn machtswoord te spreken en zijn vijanden zijn voorgoed uitgerangeerd. Dat heeft het zwaard dat uit zijn mond komt ons te zeggen. Dan volgt er in vers 15 een zinspeling op Ps. 2:9: Hij zal de heidenen hoeden met een ijzeren staf. In Ps. 2 staat: verpletteren, stukslaan. Hier lezen we: hoeden. Dat verschil is te danken aan de Septuaginta. Maar we moeten er geen tegenstelling in zien, want blijkens Openb. 2:27 wordt hoeden synoniem gebruikt met verpletteren.

Perskuip

De ruiter op het witte paard is de voltrekker van Gods oordeel. Dat wordt nog eens extra onderstreept met de woorden: Hijzelf treedt de persbak van de wijn der gramschap van Gods toorn. Een perskuip is in de Schrift vaker beeld voor de voltrekking van Gods toorn. In hoofdstuk 14:17-20 kwam die al ter sprake in een regel-

rechte verwijzing naar Jes. 63:3. Daar mogen we ook hier aan denken. Geoogste druiven werden in een perskuip getreden. Men sopte de druiven daarin met de blote voeten stuk en het sap werd opgevangen via een gootje. Zo zullen de volkeren, de vijanden van God, in de perskuip van zijn toorn gegooid worden. En Christus zelf zal hen daar met zijn voeten fijnstampen. Opnieuw zeg ik er maar weer bij: ook dit moeten we uiteraard niet letterlijk nemen. Er is weer sprake van een symbolische uitbeelding van de vernietiging van zijn vijanden door Christus. Daar loopt de geschiedenis op uit. Het is voor Gods kinderen belangrijk dat te weten. Dan volgt de vierde naam van de ruiter op het witte paard: Koning der koningen en Heer der heren. Dat is een naam die zijn majesteit en onbegrensde macht tot uitdrukking brengt.

Schranspartij

Als Johannes die ruiter met zijn ongewapende leger gezien heeft, zwenkt om zo te zeggen de camera en krijgt hij een ander beeld te zien: een engel die op (letterlijk: in) de zon staat. In een visioen is het onmogelijke mogelijk. Het is een vreemde plaats, zelfs voor een engel, maar toch heel functioneel, want van daar af kan hij zijn taak het best vervullen. Hij heeft namelijk een boodschap voor de vogels die in het midden van de hemel vliegen. Daarmee worden de echte hoogvliegers bedoeld, niet de vogels die dichtbij de grond blijven, maar de vogels die hoog opstijgen en wel halverwege de zon lijken te komen. We moeten daarbij denken aan gieren die op grote hoogte rondcirkelen om hun prooi op te sporen. Voor die vogels heeft de engel een boodschap: een uitnodiging voor een geweldige maaltijd, een enorme schranspartij zoals ze nog nooit gehad hebben.

De stem van de engel is zo luid, dat hij ze allemaal bereiken kan. Ze zullen een overvloed aan vlees te verwerken krijgen. En ditmaal is het niet alleen de kleine man die het slachtoffer is maar raakt het ook de machthebbers, de hoge omes en de krachtpatser. Vaak weten die de dans te ontspringen en zijn het de onaanzienlijken die het meest te lijden hebben van rampen en catastrofes. Maar deze keer bieden hoge komaf, macht en invloedrijke relaties geen bescherming. Hoog en laag worden zonder onderscheid getroffen. Want bij God en Christus is er geen aanzien des persoons. Christus kijkt niet naar geld en invloed. Macht, rijkdom en aanzien geven je geen wit voetje bij Hem. Het gaat om de vraag: heb je Hem liefgehad? Heb je voor Hem gekozen in je leven? Heb je Hem gevolgd of het beest? Dat is beslissend.

Beesten

Er komen in Openbaring drie beesten voor, die we voor een goed begrip

goed moeten onderscheiden en niet met elkaar verwarren.

In de eerste plaats is er het beest uit de afgrond (11:7), ook wel draak genoemd (12:3,4,7-18). Het heeft zeven koppen en tien horens. In Openb. 12:9 wordt het geïdentificeerd met de satan. Hetzelfde hoofdstuk vertelt dat hij na de hemelvaart van Christus uit de hemel is gegooid en sindsdien als een razende te keer gaat op de aarde. Dat eerste beest is het beest uit de afgrond, de draak, de satan. Openb. 13:1vv geeft een beschrijving van het tweede beest, het beest uit de zee. Het vertoont dezelfde trekken als het beest uit de afgrond, want het heeft ook zeven koppen en tien horens. Het is dan ook de belichaming van de draak. Het komt op uit de zee en symboliseert de anti-goddelijke wereldmacht.

Paulus kan in Rom. 13 de anti-goddelijke romeinse wereldmacht dienares van God noemen. Maar daarmee heeft de bijbel niet alles gezegd. In Openb. 13 wordt dezelfde anti-goddelijke wereldmacht getypeerd als een monster dat de belichaming is van de satan. Dat zijn twee totaal verschillende invalshoeken die allebei hun goed recht hebben en die we dan ook niet tegen elkaar moeten uitspelen en wegstrepen. Dat is niet altijd eenvoudig, want voor menselijke begrippen sluiten die twee kanten elkaar uit en is het mogelijk tegelijkertijd dienares van God en incarnatie van de satan te zijn. Maar volgens de bijbel behoort dat niet tot de onmogelijkheden. In Openbaring ligt uiteraard het accent op het monsterachtige karakter van de Godvijandige staatsmacht.

Vermomming

En dan is er nog een derde beest in Openbaring: het beest uit de aarde. Dat beest is de spreekbuis van de draak (13:10). Als zodanig is het ook de propagandist voor het beest uit de zee (13:12-17). Het beest uit de aarde zorgt ervoor dat de mensen voor het beest uit de zee door de knieën gaan. Het wordt dan ook valse profeet genoemd. Valse profeet, want het heeft twee horens als die van het Lam. Opervlakkig gezien zou je kunnen denken dat je bij dit beest aan het goede adres bent, dat je het wel vertrouwen kunt en het met een gerust hart kunt volgen. Maar als je wat nauwkeuriger toekijkt, zie je dat het schijn is. Want het Lam heeft zeven horens (5:6) en dit beest maar twee. Zijn vermomming is verre van volmaakt. En wie door deze maskerade heen kijkt, hoort ook dat het spreekt als de draak (13:11). Dit beest is – overigens net als de andere – de hele geschiedenis door actief. De religieuze, ideologische en quasi-religieuze propaganda-machinerie staat nooit stil en mag graag een ogenschijnlijk christelijk sausje gieten over wat ze de mensen aan wil praten. Het is eigenlijk verbijsterend om te zien hoe vaak in de geschiedenis een identificatie van God en eigen machtspolitiek gepropageerd

wordt en voor zoete koek geslikt wordt. In onzettijd beschikt het beest uit de aarde over vroeger ongekende propagandamiddelen. Met de moderne communicatiemiddelen, met name de t.v., kan hij de volksmassa's manipuleren. Dat is een kant van de communicatiemiddelen, waarvan we ons goed bewust moeten blijven.

Geen veldslag

Van deze drie beesten die samen een soort anti-drieëenheid vormen, worden er in de verzen 19 en 20 twee genoemd: het beest uit de zee en het beest uit de aarde, de valse profeet. In hoofdstuk 16 was al vermeld dat door hun toedoen de koningen der gehele wereld gemobiliseerd worden. Het beest uit de zee verzamelt hen op de plaats die genoemd wordt Harmageddon. De bedoeling daarvan is duidelijk: ze willen met één vernietigende klap voorgoed hun heerschappij vestigen en het Lam uitschakelen. Maar het loopt heel anders dan ze verwachten. Dat ziet Johannes nu gebeuren. Aan de ene kant ziet hij de ruiter op het witte paard met zijn leger, aan de andere kant de beesten met het ontzagwekkende leger dat door hen is bijeengebracht. Je zou verwachten dat die beide legers elkaar in de haren zouden vliegen en dat er een hevige strijd zou losbranden. Dat wordt dan ook door velen op grond van dit bijbelgedeelte verwacht. En sommigen weten tot in details te vertellen wie er allemaal bij betrokken zullen zijn en hoe de veldslag zal verlopen. Maar wie de tekst nauwkeurig leest, kan alleen maar concluderen dat er helemaal geen sprake is van een veldslag en van een echte oorlog. De beesten willen wel oorlog voeren maar krijgen er de kans niet voor. Het komt niet tot een daadwerkelijk treffen tussen beide legers. Er wordt niet echt gevochten en geen schot gelost. Alles wat er zoal beweerd wordt over een verbeten strijd bij Harmageddon, berust niet op wat in de tekst staat.

Eén woord slechts

Want wat ziet Johannes? Hij ziet dat het beest uit de zee en het beest uit de aarde worden gegrepen en levend in de poel van vuur geworpen worden. Het ene moment lopen ze bij wijze van spreken nog brallend te paraderen en krijgshaftige taal uit te slaan. Het volgende moment worden ze zonder dat ze er ook maar iets tegen kunnen uitspreken, simpelweg gegrepen en in de poel van vuur gegooid. Dan is er ineens voorgoed met hen afgerekend. Voorgoed. Want de poel van vuur is de tweede dood. Daaruit is geen terugkeer mogelijk. En heel dat imposante leger dat ze bijeengetrommeld hadden, wordt zonder slag of stoot gedood met het zwaard van de ruiter op het witte paard, dat wil zeggen: simpelweg door zijn woord. Er komt helemaal geen veldslag aan te pas. Er worden geen degens gekruist en geen schoten gewisseld. Er klinkt een woord uit de mond van Christus en daar liggen ze

allemaal dood op de grond. Niemand hoefde er een vinger voor uit te steken.

Zo ging het ook in Gethsémané. Toen de romeinse soldaten en de tempelpolitie daar aankwamen, trad Jezus op hen toe en vroeg: wie zoeken jullie? Op hun antwoord: „Jezus” zei Hij: Ik ben het. Op hetzelfde moment deinsden ze achteruit en vielen ze op de grond. Daar liet Jezus hun even voelen hoe machteloos ze met al hun wapens waren. Hij hoefde maar een woord te spreken en daar lagen ze, zonder dat ook maar één klap was uitgedeeld.

Aan iets dergelijks moeten we hier denken. Jezus' machtswoord laat heel dat gigantische leger dood neervallen. Er blijft er niet één overeind staan. En dat zonder dat er van een reële strijd sprake is. Wie in de tekst leest dat er hevig en verbitterd gevochten zal worden bij Harmageddon, doet ernstig afbreuk aan de overweldigende tekening van Christus' majesteit die hier op ons afkomt. Als Christus verschijnt in majesteit en heerlijkheid, als de Koning der koningen en de Heer der heren, hoeft Hij niet eerst een moeilijke strijd te leveren met de vijanden voordat Hij hen onder de knie heeft. Hij hoeft maar te spreken en het is met hen gedaan.

Harmageddon

Trouwens, we moeten ook hier weer in rekening brengen dat we te maken hebben met een visioen. De plaats waar het gigantische leger van de drie beesten verzameld wordt, heet in Openbaring Harmageddon (16:13,14,16). Maar dat is een plaats die niet bestaat en die je dus op geen enkele landkaart kunt vinden. Het hebreeuwse woord 'har' betekent berg. Er staat dus: berg van Magedon. Maar een berg van die naam bestaat niet. Meestal brengt men Magedon in verband met Megiddo. Daar werden in de tijd van het Oude Testament nog wel eens veldslagen uitgevochten. Maar het probleem is dat Megiddo in een laagvlakte lag en dat er helemaal geen berg van Megiddo bestaat. Met andere woorden: we hebben hier niet met een geografische maar met een symbolische aanduiding te maken, zoals bijvoorbeeld ook bij: de stad die geestelijk genaamd wordt Sodom en Egypte, alwaar ook onze Heer gekruisigd is (11:8). Dat betekent dat het ook niet nodig is te denken aan een daadwerkelijk samentreffen van al die legers op één bepaalde plaats. Dit visioen wil zeggen dat de drie beesten vlak voor Christus' verschijning op het toppunt van hun macht staan. De koningen der hele wereld zullen naar hun pijpen dansen. Ze verbeelden zich dat ze de komst van Gods Koninkrijk definitief kunnen verhinderen. Maar dan verschijnt Christus en blijken ze met al hun macht geen knip voor de neus waard te zijn.

Bemoediging

De eerste lezers van Openbaring wer-

den vervolgd door de vijanden van God. Ze werden in gevangnissen gegooid en ter dood gebracht. In de loop van de geschiedenis gebeurde dat telkens weer. Telkens weer werden kinderen van God het mikpunt en slachtoffer van machten die zich tegen God verzetten. Als al dat geweld over je heen komt, kun je er gemakkelijk onder bedolven raken.

Tot al die christenen zegt dit bijbelgedeelte: verlies de moed niet. Eens gaat de hemel open. Dan verschijnt de Koning der koningen en de Heer der heren en maakt Hij een eind aan al die machten die jullie het leven zuur maken en jullie plat walsen. Dan worden die machten zelf vernietigd en wordt jullie bestaan gaaf en ongeschonden. Dat is jullie toekomst. Vergeet het niet. Ook voor ons is het belangrijk dat te beseffen. Weliswaar worden we hier niet vervolgd, maar er zijn genoeg andere dingen die je zwaar onder druk kunnen zetten: ziekte, tegenslagen, verdriet, zorgen, eenzaamheid. Dan is het goed jezelf voor te houden: eens gaan de deuren van de hemel wagenwijd open en verschijnt onze Koning. Wie weet hoe gauw al.

Jeanette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

De tand.

„Mamma, wat mag ik eten?” roept Gersom. Hij komt uit school en dan heeft hij honger. „Een wortel”, zeg ik „Schil je hem zelf af?” Dat kan Gersom heel goed, hij is zo klaar en neemt een flinke beet. „Auauauauau” roept hij dan opeens en laat de wortel op de grond vallen. „Wat is er?” ik schrik en draai me naar hem toe. De tranen lopen over zijn wangen. „Mijn mond, auauau” Hij doet zijn mond wijd open en ik kijk. Ja, bloed. Ik voel aan de tanden, er zit er eentje helemaal los. Nu voelt Gersom het ook. Hij lacht door zijn tranen heen. „Niet erg, zegt hij met een raar stemmetje, er gaat weer een tand uit” Ja, zo gaat dat als je zes jaar bent, het is al vaker gebeurd. „Mag ik de wortel raspen?” vraagt hij. Het mag en dat is nog leuk werk ook.

Een paar dagen later gaat de tand eruit. Het doet nu helemaal geen pijn, maar het is wel een raar gevoel zo'n gat in je mond en een raar gezicht ook. Gersom wast zijn tand onder de kraan en dan legt hij hem in een grote

schelp in de kamer. „Dit is de goeie plek hè?” vraagt hij „Hier vindt de muis hem vannacht wel hè” En dan gaat hij spelen. Gaat dat bij jullie ook zo als je een tand verliest, dat er een verrassing voor in de plaats komt? De volgende morgen staat Gersom al vroeg naast ons bed. „Je bent de muis vergeten” roept hij teleurgesteld. „De muis vergeten?” Ik slaap nog half. Ach, ja natuurlijk, de tand. „Is de muis niet geweest?” vraag ik. „Nee, jij bent het vergeten.” zegt Gersom. „Ik leg de tand weer in de schelp maar vanavond denk je eraan, ja hè” Maar een dag is lang. 's Middags gaat hij nog eens kijken. De tand ligt er nog. Hij neemt hem mee haar buiten waar Yohanni de was van de lijn haalt. „Kijk eens, mijn tand.” „Wat ga je ermee doen?” vraagt Yohanni „In de schelp leggen” zegt Gersom, „dan haalt een muis hem eruit en legt een beetje geld neer. ”Yohanni kijkt raar. „Echt waar?” vraagt hij. „Is die muis nooit bij jou geweest?” vraagt Gersom. „Nee, zegt Yohanni, ik zal je zeggen wat ik deed. Wacht even, blijf stil staan.” Hij pakt Gersom bij de arm en draait hem een beetje rond. „Kijk daar, zie je dat vogeltje?” Ja, daar in het gras zit een mooi vogeltje met witte en zwarte strepen. Zijn staart wipt de hele tijd op en neer. „Dat is inyamanza” fluistert Yohanni „Dat is een bijzondere vogel. Als een vrouw hem dood maakt krijgt ze nooit kinderen. En je kunt er ook je tand naar toe gooien, heb ik gedaan met mijn tanden. Je moet er een versje bij zeggen. Even denken hoe het ging. Ja, zo: Inyamanza hier heb je mijn tandje, mijn mooie tandje, neem het en geef me net zo'n mooi tandje weer. Dat zing je en dan gooi je je tand. Probeer maar” Gersom aarzelt. Hij houdt zijn tand stijf in de hand. Dan schudt hij zijn hoofd. „Hoe kan dat nou, zegt hij dan, hoe kan zo'n vogel je een nieuwe tand geven?” Yohanni haalt de schouders op. „Dat weet ik ook niet, maar hoe kan een muis je nou geld geven?” „Die muis is mijn moeder.” zegt Gersom. „Is jouw moeder een muis?” Yohanni lacht. Gersom lacht ook. Dan legt hij de tand weer in de schelp en de volgende dag is hij weg en er ligt een geldstukje voor in de plaats. In de tuin wipt het vogeltje rond en zingt een liedje. Maar of het over een tand gaat, dat weet ik niet, want ik versta geen vogeltjestaal.

Hartkamp/Waagmeester

Mag het ook een beetje evangelisch?

Daar geniet je toch van: zo'n stukje van Loekie Schat uit Eindhoven? (Opbouw 6 december) Goed stukje werk dat kerkbuurtwerk! Het ligt ons Nederlands Gereformeerden ook goed, deze vorm. In de buurt er zijn voor mensen. Maar er zijn van die 'rare' lui er. Zo bijvoorbeeld ondergetekenden: Peter en Marja Hartkamp, en Hans en Adeline Waagmeester.

Peter (33) en Marja (30): sinds 1991 actief op de Veluwe en omstreken en Hans (38) en Adeline (37) sinds 1982 in (iets anders) Z.O.-Nederland.

Beide echtparen werken voor de interkerkelijke organisatie Agapè (voorheen Instituut voor Evangelisatie). Nog niet duidelijk? Er is Hoop? Ja, dat zegt u wat! Hiervan is Agapè (zeg maar) de motor. In deze organisatie werken (als 'kleine zelfstandigen') christenen uit allerlei kerken samen om te werken aan het bereiken van de doelstelling: ieder huisadres in Nederland de kans te geven het Evangelie te horen. In onze plannen stellen we daar ook bepaalde 'deadlines' voor, zoals nu: het magische jaar 2000. We proberen die doelstelling te bereiken door kerken/christenen te stimuleren tot evangelisatiewerk/getuige-zijn. We zetten met hen evangelisatie-activiteiten op. Het geheel proberen we te ondersteunen met het aanbieden van toerusting en goed materiaal. Concreet? We duiken eerst met u de Veluwe in en daarna zakken we af naar het zuiden.

Veluwe:

Agapè heeft Nederland in 14 regio's van ongeveer één miljoen inwoners verdeeld. Eén van die regio's is de regio IJsselgebied, een groot stukje van de Veluwe, maar ook Overijssel (behalve Twente), een stukje Drenthe en Flevoland.

In deze regio zijn wij het tweede echtpaar dat full-time betrokken is bij het evangelisatie- en toerustingswerk. Een groot gedeelte van onze tijd wordt nu nog opgeslokt door het Agapè Trainings Centrum, een éénjarig evangelisten-opleiding die wij beiden volgen. Daarnaast geeft Peter les op de Grote Opdracht School in Kampen aan zo'n 17 cursisten uit diverse kerken. Een jaar lang ontvangen deze mensen toerusting voor persoonlijke geloofsopbouw en evangelisatie. Ook worden zij begeleid in een stukje praktische evangelisatie, zoals huis-aan-huis-werk, het leiden van een Bijbelstudiegroep en het organiseren van een kleine evangelisatie-actie. De bedoeling van deze opleiding is dat de cursisten de opgedane kennis en

ervaring gaan gebruiken in de gemeenten waar ze thuis horen.

Marja 'loopt mee' in de voorbereidingen van een zgn. Open Ochtend voor vrouwen die in maart 92 in 't Harde gehouden gaat worden. Agapè onderscheidt zich van andere vrouwenochtenden door het evangeliserende karakter. We willen hierin de mensen helpen ontdekken wie Jezus Christus is.

Als onze opleiding voltooid is zullen we ons gaan inzetten voor allerlei evangelisatie activiteiten in diverse plaatsen in de regio. Voor volgend jaar zijn er twee Grote Opdracht Scholen gepland in onze regio. Daarnaast willen we gaan proberen de kerken te stimuleren door korte toerustingscursussen te verzorgen zoals 'Beleven en Doorgeven' en 'Here, leer ons bidden'. Natuurlijk is er veel meer te vertellen over toerusting die we binnenkort hopen te geven of die al gegeven zijn, of over acties en campagnes in plaatsen als Lelystad, Oldebroek, Nunspeet, of de Er is Hoop werkgroep in Zwolle, die zich tot doel heeft gesteld heel Zwolle te bereiken met het evangelie.

Toch hopen we u hiermee een beetje inzicht te hebben gegeven in het werk dat wij mogen (gaan) doen in onze regio.

Z.O. Nederland:

We hebben onze regio verdeeld in 113 districten van gemiddeld 100.000 inwoners. In de komende twee jaar willen we onze aandacht in het bijzonder richten op een vijftal districten.

In vier van die districten heeft Hans zitting in een interkerkelijke werkgroep: Heerlen e.o./ Maastricht e.o./ Helmond e.o./ Eindhoven e.o. In Eindhoven en Maastricht werkt ook de Nederlands Gereformeerde kerk in deze werkgroepen mee.

Deze werkgroepen hopen we te motiveren om de komende jaren het hele district te bereiken met het Evangelie. Dit doen we door het organiseren van allerlei activiteiten: straat-evangelisatie in Paasacties, Kerstacties en zomeracties (m.b.v. de Er is Hoop-bus (een video-mobiel), mime en het verspreiden van folders), in het maandelijks een dag laten komen van de Er is Hoop-bus in de binnenstad, in het verspreiden van Elizabethbodes in bejaarden- en ziekenhuizen en in het deur aan deur enquêtewerk in verschillende wijken. Daarnaast geven we veel aandacht aan het persoonlijk getuige zijn in je woon-/werkomgeving d.m.v. Open Huis werk, het houden van koffiepraatjes rond een bepaald thema (voor vrouwen) enz.

We mogen ons verheugen op hele positieve resultaten. Bij elke actie zijn er wel weer mensen die tot een persoonlijke keuze komen in het volgen

van de Here Jezus Christus. Door het enquêtewerk en de koffiepraatjes ontstaan ook regelmatig gespreksgroepen voor 'beginners'. Dit werk wordt ondersteund door toerusting. Belangrijk daarin is de eenjarige vrijetijdsopleiding Grote Opdracht School dit jaar in Heerlen met 21 cursisten. Een korte toerusting met behulp van videobanden: 'Het bereiken van je leefwereld' is een cursus die ook steeds meer binnen gemeente gebruikt wordt (zo ook in de NGK in Eindhoven).

U bent natuurlijk heel benieuwd naar: Wat gebeurt er nu uiteindelijk met de bereikte schaapjes. In de praktijk blijkt de drempel naar de kerk heel hoog. Persoonlijke begeleiding en nazorg in gespreksgroepen (ontdekkengroepen) werkt vaak als een brug naar de kerk. Maar u bent nog niet tevreden? Naar welke kerk? In de praktijk zijn de gespreksgroepen van interkerkelijke opzet. Na verloop van tijd gebeurt het meestal zo dat iemand klaar is om naar een gemeente te gaan, meegaat met die persoon waar hij of zij het meeste contact mee heeft. En u begrijpt het al: dat is niet altijd de Nederlands Gereformeerde Kerk. Hoe blij we zelf ook zijn met onze eigen Nederlandse Gereformeerde Kerk, voor ons is het belangrijkste dat mensen die Jezus Christus ontmoet hebben in hun leven, kunnen gaan functioneren in een gemeente waar ze door Gods Woord worden opgebouwd en zelf een actieve plaats kunnen innemen in het bouwen aan die gemeente.

Tenslotte: hoe doen we het nu financieel? Iedere medewerker van Agapè (dus ook de directeur) bouwt rondom zijn werk en persoon een vriendenkring op die het mogelijk maakt om te kunnen voorzien in het levensonderhoud en de werkkosten. We vinden dat een fijne vorm, omdat het eraan meewerkt dat een wat grotere groep mensen heel persoonlijk bij het werk betrokken is en er ook voor bidden kan. Daarvoor sturen we elke drie maanden een vriendenbrief. Als u door dit verhaal bent aangesproken en u wilt meer weten, dan kunt u onze nieuwsbrief aanvragen, of een abonnement nemen op de evangelische nieuwskrant Uitdaging of gewoon even een informatief telefoontje plegen.

Peter en Marja Hartkamp
Flessenbergerweg 11
8191 LH Wapenveld
Tel.: 05206-79875

Hans en Adeline Waagmeester
Grathemerweg 30
6096 NR Grathem
Tel.: 04954-2048

Rob Kuijpers, Zwolle

Recht zoeken buiten de kerk

„Is er dan bij u geen enkel wijs man, die uitspraak zal kunnen doen tussen broeders?” 1 Cor. 6:5

De laatste tijd horen we steeds vaker over kerkelijke geschillen die voor de burgerlijke rechter gebracht worden. Niet alleen leggen steeds meer verschillende kerkgenootschappen hun interne of onderlinge twisten voor aan de rechter, maar ook gemeentelieden onderling, of individuen tegen een kerkeraad. Dit verschijnsel beperkt zich niet tot onze gereformeerde kerken alleen, maar is in alle gezindten waarneembaar. Ook komt het steeds vaker voor dat (groepen) christenen door justitie strafrechtelijk vervolgd worden; denk aan mevr. Goeree met haar 'Evan' acties. Aangezien dit laatste niet echt zaken betreft die tussen christenen onderling spelen, laat ik ze in dit artikel verder buiten beschouwing.

Middeleeuwen

Uit de gang naar de burgerlijke rechter blijkt dat de kerkrechtelijke weg om een geschil op te lossen niet als toereikend of niet als bevredigend ervaren wordt. In vroegere tijden was dit wel anders. In de middeleeuwen was het in de Westeuropese landen gewoon dat het canonieke recht (kerkelijke recht) een geheel eigen (en gewaardeerd!) plaats had binnen de rangorde van geldend recht. Op het gebied van personen- en familerecht was de competentie van de Kerk als rechterlijke macht onaantastbaar. Men kon met geschillen op dit gebied zowel naar de kerkelijke als naar de wereldlijke rechters. De wereldlijke rechtbanken hanteerden hierbij het door de kerk uitgevaardigde recht.

Ook had de kerk het voorrecht dat zij alle zaken waarbij een geestelijke betrokken was, aan haar eigen rechtbank kon onderwerpen. Daarnaast was er op civielrechtelijk gebied de mogelijkheid tot 'prorogatie'. Hierbij kwamen twee burgers overeen een tussen hen bestaand geschil met voorbijgaan aan de bevoegde wereldlijke rechtbank ter beslissing voor te leggen aan een kerkelijke rechtbank. Hier werd dan het kerkelijke recht van toepassing geacht. Deze prorogatie kwam veelvuldig voor. Het kerkelijk recht werd door middeleeuwen als veel billijker en redelijker ervaren dan het wereldse recht. In de tijd van de reformatie werd er aan (rooms) kerkgezag ingeboet. Ook onder invloed van Montesquieu's leer over de machtscheiding, de 'Trias Politica', werd het minder noodzakelijk eerst bij de kerk aan te kloppen. De rechtsprekende wereldse hoven werden zelf steeds billijker en als zodanig meer aanvaardbaar. Ook christenen konden hun zaken hieraan voorleggen. Immers, de overheid, aan wie men ingevolge Romeinen 13 eerbied verschuldigd was, had een rechtsprekend orgaan ingesteld, waaraan men dus ook eerbied en onderworpenheid verschuldigd was.

Maar, het invoeren van die 'rechtsprekende wereldlijke macht' werd door ons calvinistische Hollanders toch met grote terughoudendheid betracht. Hierbij hielden we elkaar de vermaningen uit de 1e Corinthebrief voor; waar immers geschreven is dat het beter is onrecht te lijden, dan recht te zoeken bij ongelovigen. (1 Cor. 6:7)

Het direct toepassen van deze vermaning op onze situatie in de 20e eeuw, lijkt discutabel. Immers, de christenen in Corinthe leefden in een heidense wereld. (die overigens juridisch wel-doordacht in elkaar stak.) De rechtsgang die de christenen in Corinthe ten dienste stond was niet met zulke waarborgen omkleed als die bij ons. Zo konden enkel Romeinen een beroep doen op het Romeinse recht en de (voordelige) burgerrechten die daaraan verbonden waren. We zien Paulus daarop inspelen in Handelingen 22:25, waar hij refereert aan zijn (verkregen) Romeinse burgerrechten voordat hij geselsd zou worden.

Het voert in het kader van dit artikel te ver de verschijnselen van het recht in de dagen van Paulus verder uit te diepen. Dat er grote verschillen zijn met onze rechtsmogelijkheden moge duidelijk zijn.

Vraagstukken voor de rechter

Veel kerkzaken die de laatste tijd voor de rechter verschenen, zijn nogal complex van aard. Bijvoorbeeld bij die zaken waar de leer van de kerk, of de toepassing van de tucht in het geding is. Als broeders en zusters dergelijke geschillen aan de rechter voorleggen, ontstaan er schrijnende en m.i. genante vertoningen. Zo moest in 1989 de kerkeraad van de Chr. Gereformeerde Kerk in Ede een, tijdens de kerstviering uitgesproken, gebed rectificeren in het kerkblad. Er was (vurig) gebeden om wijsheid voor een lid dat zich onttrok aan God en Zijn gebod. De betrokken broeder voelde zich door dit gebed in zijn goede naam en eer aangetast en was derhalve naar de rechter gestapt.

Zo zien we dat de macht van de burgerlijke rechter tot in de eredienst reikt. Een ander schrijnend geval betreft een geschil dat voorgelegd werd aan de Zwolse rechter. Een docente aan een vrijgemaakt gereformeerde school werd geschorst, omdat zij zich aangesloten had bij de vrijgemaakt gereformeerde kerk in Grootegast. Deze plaatselijke kerk volgt de belijdenisartikelen over de kerk (art. 27-30 NGB) zo nauw dat er onenigheid over bestaat met de vrijgemaakte kerken in Nederland. Ds Hoorn, de plaatselijke predikant, werd hierom zelfs geschorst en afgezet.

Aangezien de docente nu niet meer voldeed aan een van de vereisten om les te mogen geven, nl. 'verbonden te zijn aan een der Gereformeerde kerken (vrijgemaakt)' werd zij ontslagen. De burgerlijke rechter werd gevraagd te toetsen of dit ontslag rechtmatig was. In feite betreft dit geschil de leer van de kerk, een probleem waar gelovigen in alle facetten van het gereformeerde spectrum mee worstelen; met name de vrijgemaakten.

Nu worden de trieste gevolgen voorgelegd aan een wereldse rechter. Deze zal de inhoudelijke leerstellige discussie niet aangaan, maar hij zal slechts marginaal toetsen. Het is ook een moeilijke zaak, van een rechter te verwachten dat hij inhoudelijk uitspraak zal doen.

Een rechter gaat immers vaak akkoord met 'huisregels' van een kerk, of een andere vereniging, zolang deze niet in strijd zijn met de (grond)wet. Dit gebeurt ook met interne regels van andere publiekrechtelijke lichamen. Zo heeft bv de KNVB als voetbalbond eigen tuchtmaatregelen; Een rechter zal pas ingrijpen bij onwettige regels, of bij het ontbreken van toepasbare regels.

Wijze mannen en vrouwen

Nu kom ik tot de kern van mijn betoog; In onze tijd is een stap naar de burgerlijke rechter vaak een laatste stap in een slepend en schrijnend conflict. Deze stap is veelal een noodsprong om 'recht' te halen.

Het lijkt mij goed met Paulus te vragen; „Is er dan geen enkel wijs man onder u, die uitspraak tussen broeders kan doen?” Het lijkt mij in onze kerken geen probleem op plaatselijk dan wel landelijk niveau een groep van wijze mannen en vrouwen in te stellen die voldoen aan de oproep van de apostel. Veel juridisch geschoolde broeders en zusters in onze eigen kring zouden de kern van een dergelijk college kunnen vormen. Het geeft blijk van het goed verstaan van de gedachtegang van de apostel, onze eigen geschillen, binnen onze eigen kring van gelovigen op te lossen. Het Nederlandse rechtsstelsel biedt hiertoe mogelijkheden. In veel maatschappelijke betrekkingen zijn tegenwoordig arbitragecommissies ingesteld. (bv. de Huurcommissie) Ook wij als kerk kunnen onze eigen arbitragecommissie instellen, en wel zodanig dat zij als eerste bevoegd is kennis te nemen van zaken betreffende kerkrechtelijke geschillen.

Hiermee bereiken we een tweeledig doel nl., ten eerste dat wij de oproep aan de Corinthiërs goed verstaan, en ten tweede dat wij onze 'vuile was' niet buiten hangen ten overstaan van het Nederlandse volk.

Boekbespreking

Volwassenheid in leer en leven
P. NIEMEIJER: 'VOLWASSENHEID IN LEER EN LEVEN' – Uitgeverij: Woord en Wereld – cahier no. 14 – Ermelo – 1991 – 79 pag. – f 13,95.

Ds. P. Niemeijer, (vrijgemaakt) geref. predikant te Dordrecht, biedt in dit geschrift een bewerking van artikelen, die eerder werden gepubliceerd in het: 'Gereformeerd Kerkblad voor Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg'. De auteur handelt eerst over de mondigheid.

Hij schermt terecht de christelijke mondigheid scherp af tegen de moderne mondigheid. De christelijke mondigheid staat nl. haaks op het hedendaagse autonomie-denken. Voor de nadere bepaling van de christelijke mondigheid ontleent Niemeijer zijn gegevens aan het N.T. getuigenis. Een citaat: „Paulus leert ons in Fil. 1 niet, dat er een heel groot deel van ons leven is, waar wij maar zelf moeten bepalen waar we onze grenzen leggen. Wij moeten zelf geen grenzen leggen. We moeten onderscheiden waar ze *liggen*. Waar ze door God gelegd zijn!” (p. 35) Daarvoor hebben we fijngevoeligheid nodig om te „onderkennen wat de wil van God is” (Rom. 12:2).

De christelijke tolerantie – heel wat anders dan indifferentisme – wordt getypeerd als genormeerde verdraagzaamheid. Hier raken wij aan de funktionering van de gemeenschap der heiligen. In dit kader worden veel goede opmerkingen door de schrijver gemaakt. De leiding in de gemeente, zo stelt onze Zuid-Hollandse kollega, is toevertrouwd aan de ambtsdragers. „De pers heeft daarbij vergeleken een bescheiden plaats” (p. 41). Volledig akkoord! Was dat maar meer bedacht in de zestiger jaren!

Wanneer Ds. Niemeijer het heeft over die zestiger jaren gaan onze denkwegen hélaas uiteen. Hij schrijft in dit verband: „Alle verhalen over mogelijke foute procedures en (al of niet vermeend) liefdeloos optreden, kunnen niet verdoezelen, dat het toen uiteindelijk ging om het bewaren van de ware en volkomen leer van de verlossing en om het afwijzen van onschriftuurlijke tolerantie tegenover dwaalleer” (p. 43). Nog steeds dus het principe: het doel heiligt de middelen. Niemeijer peilt in de verste verte niet wat het voor dienaren van het Woord in die dagen betekend heeft, dat zij zich hun ambt zagen ontnomen terwijl

tevens betuigd werd, dat zij trouw waren aan Schrift en belijdenis. Het heeft levens geruïneerd. Ik zou hier nog veel over kunnen schrijven mee in verband met de discussie, die steeds weer nieuwe impulsen krijgt. Maar dat zou de perken van een boekbespreking ver te buiten gaan. De HERE geve, dat men van vrijgemaakte kant bereid blijkt heel de besluitvorming opnieuw te bekijken en te toetsen.

Alleen zó zal er, naar ik meen, over de hele nederlands gereformeerde linie sprake kunnen zijn van werkelijk eenheidsperspectief!

Dit wil niet zeggen, dat er niet veel in dit boekje te lezen valt waarmee wij onze hartelijke instemming kunnen betuigen. Het betoog van de Dordtse pastor is doorwrocht. Er wordt verhoudingsgewijs wel veel geciteerd uit geschriften uit eigen kring, maar dat houdt niet in, dat het geheel geen nadere overweging verdient. Blij ben ik in het bijzonder met deze zin: „Als het in heel de leer van de kerk om de belijdenis van de Christus gaat, zal ook alle prediking Christus-prediking moeten zijn.” (p. 69)

Volkomen mee eens! In zijn totaliteit kan ik dit boekje ter lezing aanbevelen!

O. Mooiweer, Enschede

Verstand van computers

Dit is de titel van een cahier, dat door zeven schrijvers vanuit natuurkundige, filosofische, wiskundige, fysische, economische en informatica invalshoek werd geschreven.

De schrijvers hebben 'ook' verstand van computers en gaan ieder op geheel eigen wijze na of de computer 'ook' verstand heeft. Het boekje probeert zo een antwoord te geven op de vraag in hoeverre de computer de mens naar de kroon steekt op het terrein waar hij zich uniek waant, namelijk zijn denkvermogen.

In het hoofdstuk over het denkvermogen van computers wordt de parallel getrokken tussen enerzijds de mens die door God geschapen is en uit dien hoofde niet gezien kan worden als een zelfstandig en autonoom wezen en anderzijds de computer als schepping van de mens waardoor zijn bestemming afhankelijk is van het gebruik door de mens.

Over de grenzen van de computer is ook een humoristisch getint taalkundig hoofdstuk gewijd, getiteld 'verstaat de computer wat hij leest?'. In het gedeelte over creativiteit wordt gesproken over verantwoordelijkheidsbesef en kritisch vermogen van de computer ten aanzien van kunstzinnige output, in vergelijking met Genesis 1 waar de Schepper zei: „Zie, het was zeer goed”. Daarmee doelde God zowel op de praktische bruikbaarheid van Zijn Schepping als op de daarmee gepaard gaande schoonheid ervan.

Bij het lezen van het hoofdstuk 'kennisystemen in de praktijk' vroeg ik me af of een vertaalcomputer ooit in

staat zal zijn de Bijbel te vertalen of dat het nooit verder zal kunnen komen dan een geautomatiseerd woordenboek.

Het gedeelte 'mens en computer' trekt een aantal bijbelse gegevens door naar de tijd van vandaag. Van de eerste technische ontwikkelingen in Genesis (alle uitvinders komen uit het geslacht van Kaïn) tot de gevolgen van automatisering in verband met privacy en werkloosheid.

Het aardige van dit boekje is, dat de benadering van het door velen van ons dagelijks gebruikte stuk gereedschap, het fenomeen computer, geheel anders is dan wat we in handleidingen, advertenties en lektuur tegen plegen te komen.

Het 56 pagina's tellend boekje is innemend, helder en bondig geschreven en mede daardoor het lezen de moeite waard.

N.a.v. Cahier nummer 15, Christelijk Studiecentrum JCS: „Verstand van computers”

Uitgave: Buijten & Schipperheijn, Amsterdam

Auteurs: dr. A.J.J. Bos, drs. ing. J. Keegstra, dr. ir. M. Kok, drs. R. Mudde, prof. dr. G. Nienhuis, drs. P. van Oostrum, drs. H. Weigand.

E.R. de Haan, Den Helder

Verhalen uit de tweede hand

Oorlogsromans zijn er in vele gedaanten. Uit de Nederlandse literatuur zijn de boeken over de Tweede Wereldoorlog niet meer weg te denken. Iedere zichzelf respecterende auteur heeft wel een boek over de oorlog geschreven. Een bijzondere plaats nemen de boeken in waarin de auteurs hun eigen belevenissen uit de oorlog beschreven. Marga Minco en Floris Bakels bijvoorbeeld zijn auteurs die je niet onberoerd kunt lezen.

Onlangs verscheen er een korte roman van Carl Friedman, *Tralievader*. Carl Friedman is geboren in 1952 en dit boek is haar debuut. Het hele boek draait om haar vader, die tijdens de oorlog in Duitse kampen verbleef. Zijn kampervaringen drukten een zeer zwaar stempel op het gezin Friedman. „Meestal laat hij voor het gemak het verleden deelwoord weg. Dan zegt hij „Ik heb kamp”, alsof de toestand voortduurt. En eigenlijk is dat ook zo. Hij heeft nog steeds kamp, vooral in zijn gezicht. Niet zozeer in zijn neus of in zijn oren, hoewel die er groot genoeg voor zijn, maar in zijn ogen.” Het boek bestaat uit een groot aantal kleine hoofdstukjes. In elk van die hoofdstukjes is vader aanwezig, vaak niet lijfelijk, maar wel in de beleevingswereld van zijn dochter en zoons. Bij alles wat ze doen, of ze nu op straat spelen of op school zitten, overal duikt het kampverleden van vader op. De kinderen willen zelf ook ervaren wat 'kamp' is: „Max drinkt uit een plas. Hij ligt voorover in de modder en zuigt door een rietje bruin water op. „Waar

smaakt het naar?" vragen wij ongeduldig. Maar hij sluit hooghartig zijn ogen en gaat door met zuigen. (...) Wij moeten naar binnen toe, ook Simon en ik, die nog helemaal niet aan de beurt zijn gekomen om te proeven. 's Avonds klaagt Max over misselijkheid. Hij houdt zijn buik vast en kreunt: „Ik heb regenwormen ingeslikt, ik voel ze kruipen!" Kamp krijg je niet door uit plassen te drinken. Je krijgt geen kamp wanneer je buiten speelt zonder jas aan of wanneer je nooit je handen wast."

Doordat vader anders is, is ook moeder anders. En doordat zij allebei anders zijn, zijn de kinderen ook anders. Thuis merken ze dat niet, maar op school en bij vriendjes en vriendinnetjes wel. Het hoofdstukje *Eichmann* begint als volgt: „Wat een rare vader heb jij", giechelt Nellie. Zij kijkt mij vragend aan, maar ik ontwijk haar blik. Wat kan ik zeggen? Zij weet niets van honger of van de SS. Woorden als *barak*, *latrine* of *crematorium* hebben voor haar geen betekenis. Zij spreekt een andere taal. De vader van Nellie heeft geen kamp, hij heeft een fiets waarop hij naar de fabriek rijdt, met een doos boterhammen onder de snelbinder."

De kinderen raken een groot deel van hun jeugdige onbevangenheid kwijt, ze zijn, hoe jong ook, vertrouwd met gruwelijkheden die ze maar amper begrijpen. Zorgeloos genieten van lekker eten – „Jullie hebben het te goed" – of een wandeling in het bos is er niet bij. Op een dag gaan de kinderen met vader in zijn nieuwe auto (geen Opel: „vader koopt geen Duitse spullen") een eindje rijden. Wanneer ze bij een bos komen mindert vader vaart. Hij merkt op dat het een mooi bos is. Wij knikken. Hij klakt met zijn tong. „Mooi bos om in te vluchten. Zo dicht en diep. Hier vinden ze je nooit, geen schijn van kans." Hij stapt uit. Wij blijven zitten en kijken hoe hij over de greppel springt. Dan slokt het bos hem op. „Wat gaat hij doen?" vraagt Simon zich zenuwachtig af. „Gewoon", zeg ik, „even een beetje vluchten."

Het boek behandelt een loodzwaar thema, maar de stijl lijdt daar geen moment onder. De onbevangenheid van de jeugd mag de kinderen dan ontnomen zijn, de verteltrant is zeer luchtig en vaak naïef. Dat maakt het boek zeer leesbaar. Hoewel het leed van iedere pagina oprijst, wordt Friedman nergens larmoyant; de valkuil van de sentimentaliteit waar menige schrijver van dit soort boeken in rondplast, weet zij steeds te vermijden. Dit op zichzelf is al een compliment waard.

Het boek lijkt te onderstrepen dat oorlogsleed niet beperkt blijft tot de slachtoffers zelf. Ook de verwanten krijgen te maken met het leed hun vader aangedaan. Wat ook opvalt is de manier waarop vader kritische vragen van zijn kinderen beantwoordt. Eén van de kinderen stelt vader de 'Auswitsch-vraag': Als God bestaat,

waarom heeft hij dan niets gedaan? Mijn vader, die klaar is met eten, steekt een sigaret op. „Hoe bedoel je?" vraagt hij, terwijl hij rook door zijn neusgaten blaast. „Hij had de treinen toch kunnen tegenhouden? Hij had het kamp toch met één vinger omver kunnen duwen? Waarom heeft hij jullie niet geholpen?"

„God is geen klusjesman", glimlacht mijn vader. „Stel je voor dat Hij ons allemaal op onze wenken zou bedienen, een mooie boel zou dat zijn!" „Ben je niet kwaad op hem?" „Af en toe."

„Maar je blijft in hem geloven?" „Zo zou je het kunnen noemen."

De vader heeft als eerste-lijnslachtoffer minder moeite met zijn geloof in God dan zijn kinderen, die hem nog dagelijks zien lijden en ook zelf gebukt gaan onder wat hun vader werd aangedaan.

De spanning tussen de liefde voor haar vader en de onmogelijkheid voor haar om zijn verleden te doorgronden, loopt als een rode draad door de jeugd van de hoofdpersoon heen. Deze spanning is het ook die het boek zo de moeite waard maakt. Als ik U een goede raad mag geven: U moet dit boek lezen.

Carl Friedman, Tralievader, uitgeverij G.A. van Oorschoot, 119 blz., prijs: f 24,50.

Anne Bergsma, Groningen

Johann Arndt
door drs. K. Exalto.

Eerst iets over de 'uitgever', de Willem de Zwijgerstichting, adres postbus 10049, 7301 CA te Apeldoorn (tel. 055/ 212900). Deze stichting, die in 1989 haar 25-jarig bestaan herdacht, heeft haar doelstelling als volgt verwoord: „.... verdieping en versterking van het historisch besef en verdediging van het protestants-nationaal karakter van ons volk gelijk dat onder invloed van de Hervorming en onder leiding van oranje zijn stempel ontving." Zij tracht dit o.m. te bereiken door het regelmatig doen verschijnen van brochures. Donateurs van de Stichting (minimum bijdrage f 12,50 per jaar) ontvangen per jaar minstens 2 geschriften. Van de tot heden verschenen werkjes is een aantal nog verkrijgbaar. Op aanvraag wordt een lijst van te leveren exemplaren gaarne toegezonden. De prijs is ongeveer f 5 tot f 7,-, exclusief porto. De behandelde onderwerpen liggen voor een groot deel op historisch terrein, maar men schroomt niet ook hedendaagse problemen te doen bespreken (maatschappelijke/politieke/culturele zaken)

De hierboven genoemde brochure (44 blz., prijs f 8,60) lijkt in de eerste plaats geschikt voor hen, die op (kerk)-historisch gebied thuis zijn. Drs Exalto (emeritus predikant van de N.H. kerk, beschrijft daarin levensloop en werk

van een voorganger in de duitsche Lutherse kerk tegen de achtergrond van de tijd waarin Arndt leefde (1555-1621) en werkte. Na een wetenschappelijke studie kreeg hij een eenvoudige dorpsgemeente toegewezen. Hij had daarmee voldoende tijd vrij voor studie en om publicaties voor te bereiden. Blijkbaar nam hij met interesse deel aan de (toen meest schriftelijke) wetenschappelijke discussies. Toch kwam de gemeente er niet aan tekort. Scherp tekent hij de situatie, waarin veel gemeenten verkeren. „Hij heeft geconstateerd dat er van het Evangelie veel misbruik is gemaakt, dat velen een onchristelijk en onboetvaardig leven leiden, ook al roemen ze met de mond in Jezus Christus en zijn Woord. Wie op hun leven let zou eerder aan heidendom dan aan christendom denken (19). Daartegenover geeft Arndt aan, hoe hij 'het ware christendom' ziet. Hij heeft dat neergelegd in een 6-delig werk. Opmerkelijk is dat daarvan enkele jaren geleden nog een herdruk plaats vond. Het sprak de mensen dus wel aan.

Als je de inhoud opslaat krijg je al direct een beeld van 'de ligging' van de auteur. Hoofdstukken als 'boete', 'mystiek' en 'Astrologie' zeggen je veel, zeker als daarbij komt dat Arndt zich anti-calvinistisch opstelde. Wat wonder als je je verwant gevoelt aan de mystiek (de Deutsche theologie, het piëtisme en andere dwalingen. Er is momenteel aandacht voor bepaalde religieuze stromingen, zelfs veel aandacht, maar in de 16e en 17e eeuw waren die er niet minder en hun uitstraling van 'beginselen' was enorm.

Dat alles tekent ons de auteur heel nauwgezet; we bemerken al lezende, dat de gemeente van Christus er nog steeds is, dank zij Zijn bescherming.

M. de Jonge, Voorburg

De vlag en het zaad

Onder deze titel schreef enige tijd geleden de Hoogeveense ziekenhuis-predikant Drs. P. Torenbeek in zijn rubriek HERKENNING in het 'Gereformeerd Kerkblad voor Drenthe en Overijssel' een artikel waarin hij vermeldt hoe hij regelmatig door buitenkerkelijke families wordt benaderd met het verzoek een begrafenis te leiden. De vraag komt op of je dan niet moet weigeren. Als je op zo'n verzoek ingaat laat je je dan niet gebruiken als een vlag op een modderschuit? Ds. Toren-

beek geeft dan aan waarom hij meent aan dergelijke verzoeken te moeten voldoen. Hij schrijft o.a.:

Aansluiting bij hun leven

Ik zou behoorlijk wereldvreemd zijn, wanneer ik al deze uitnodigingen uitlegde als honger naar het evangelie. Meestal gaat het om heel andere zaken, zoals traditie, decorum, plichtsgevoel, behoefte aan steun, onzekerheid.

Maar wel gaat het altijd om een uiterste situatie, om rouw, verdriet, verlegenheid. Bij de vraag om een huwelijksbevestiging of doopsbediening ligt het heel anders en kan het voor de hand liggen om vriendelijk, maar beslist nee te zeggen (hoewel je daar niet te vlug mee moet zijn). In een toestand van ontredde is dat niet mogelijk.

Daar is ook niet beslissend, *waarom* men naar de predikant heeft gevraagd. Waar mensen in de knel gekomen zijn, hoort het evangelie door te komen. Daarbij is de uitdaging om het zó te laten klinken, dat het aansluiting vindt bij wat de mensen op dat moment beleven. Dat hun verdriet wordt onderstreept en hun waardering voor de overledene en ook de vaak grote dapperheid waarmee men aan het sterfbed heeft meegevochten.

En binnen dat kader, binnen de wereld van hun beleving, probeer ik wat goeds van de Here Jezus te zeggen. Ik zoek naar iets waarbij de liefde van Jezus hún liefde voor de gestorvene als het ware omsluit. Wat ik zorgvuldig vermijd, is de nabestaanden op te roepen hun leven te veranderen. Ik ben niet bang mensen aan te spreken op hun manier van leven, maar dan wil ik dat doen op hun sterke momenten. Iemand in zijn zwakke ogenblikken aangrijpen, is onzindelijk, zelfs als je met het wapen van het Woord komt. En mensen die met trouw en verdriet tobben, hebben er een evangelisch recht op niet aangevallen te worden, maar getroost en bemoedigd.

De laatste vijand

Daar komt nog iets bij. Ons geloof in Jezus Christus is in de allereerste plaats geloof in Zijn opstanding. Het is een goed antwoord op de dood. Volgens Paulus is die 'de laatste vijand' (1 Cor. 15:26) en zo wordt zij in de praktijk meestal ook beleefd. Bij het sterven overheerst in het algemeen het zwijgen. Men heeft niet veel meer te vertellen. Het brok zit terecht in de keel. En elk woord teveel is goedkoop. Dat maakt ons wel voorzichtig, niet uit overmatige christelijke bescheidenheid, maar uit respect voor hen die door deze 'laatste vijand' bezocht geworden zijn.

Dat betekent dat ik proberen moet hen tegen 'de laatste vijand' in bescherming te nemen; dat kan alleen door hen naar Jezus te verwijzen. Zij zijn net zó met de dood gekonfronteerd dat ik hen niet ook nog eens met zichzelf

wil konfronteren – zij moeten nu eerst op de een of andere manier Jezus ontmoeten en iets proeven van wat Hij met de dood heeft gedaan.

Daarna gaan ze allemaal weer hun eigen weg. Welke, dat weet ik in het algemeen niet. Eerlijk gezegd vraag ik daar ook niet naar. Ik ben voor hen meestal niet meer dan een voorbijganger en dat geldt ook andersom. Maar voor mijn eigen gevoel ben ik niet zómaar een voorbijganger en ook dát geldt andersom!

Want ik ben in de gelegenheid geweest iets van goed zaad te zaaien. Misschien dat ooit iemand anders het nog eens weet te begieten. En de mensen waarom het gaat, zij zijn de akker en daarop geeft – naar de gedachte van de apostel Paulus – God de groei (1 Cor. 3:7).

Verwachting

Dat vraagt van mij een bepaalde verwachting. Als je blij bent iets te kunnen zaaien en rekt op God die de groei geeft, moet je het proces van rijping en oogst uit handen willen geven. Wannéer er wat kiemt, wat er groeit en wat het eventueel oplevert, dat alles heb ik over te laten aan de Heer van de kerk.

En zo gebeurt het dat ik steeds weer mij met werkelijk genoeg aan zo'n bezigheid zet en het na gedane arbeid met veel verwachting achter mij laat. En als ik de mensen later al of niet toevallig nog eens ontmoet en ze erop terugkomen, vragen ze soms de weg naar een kerk, naar een gemeente, waarin men met warmte en waardering met elkaar omgaat. Dan ben ik heel gelukkig. Dit is werkelijk één van de aardigste kanten van mijn werk.

Ik kan mij in dit verhaal goed vinden. Alleen verschil ik met de schrijver van mening als hij het heeft over de oproep aan het adres van de nabestaanden om hun leven te veranderen. Ik geloof, dat het evangelisatorische element in dat kader uiteraard niet moet worden overtrokken, maar wel een duidelijke plaats moet hebben in het geheel van de orde van de begrafenisdienst. Je hebt op dat moment de kans de mensen te laten zien waar werkelijk houdbare troost te vinden is. Maar ze zullen dan wel moeten worden aangespoord de weg naar die unieke troost te gaan! Het gaat er alleen om hoe je dat doet en welke woorden je daarvoor kiest en of het samenhangt met de Schrifttekst, die centraal staat in de rouwdienst. We mogen de mensen, die van God vreemd zijn, lokken naar de bron waaruit wij zelf drinken.

Enschede

O. Mooiweer

Terloops

P.C. van Wijk

Dagboek van een coup III (slot)

18 oktober: Vandaag belde Veronique. Haar man werkt voor een grote Amerikaanse organisatie. Alle vrouwen en kinderen worden zondag geëvacueerd. Bil kwam thuis met een brief waar we heen moeten met onze bagage wanneer fase 3 (evacuatie) uitgeroepen wordt. Bovendien is hij nu naar zijn chef voor een 'vergadering'. Ongetwijfeld gaat dat hierover. Misschien moeten wij ook wel weg en blijft Bil nog. Geen leuk vooruitzicht, maar als het aangeraden wordt, zullen we vertrekken. We hadden volgens de lijst 400 dollar in travellers cheques moeten hebben. Die wilden we gaan kopen, maar deze week is het niet gelukt. Van de weersomstuit heb ik zojuist een lijst gemaakt van wat we mee moeten nemen als we verkast gaan worden en wat we moeten doen (gas afsluiten, ramen dicht, tuinmeubelen naar binnen, brief voor huisbaas enz.) Net nu het huis er leuk uitziet zouden we weg moeten. Even afwachten. De afgelopen week was het gelukkig wat frisser, maar vandaag... poeh! Het is nu 9 uur 's avonds en nog 29 graden. We moeten inderdaad weg en wel overmorgen. We gaan naar de Dominicaanse Republiek (ander deel van het eiland) en niemand weet voor hoe lang. Het huilen staat me nader dan het lachen. We zijn net gewend en nu moeten we weer weg. En wat vinden we als we terug komen? Wat moeten we meenemen? We mogen zelfs direct door naar Nederland, maar we hebben besloten om dat niet te doen. Voor je dan weer terug kunt! Arme Bakari (onze kleinzoon van toen bijna 2 jaar). Het gaat lekker met hem, wordt niet meer zo gauw boos en niet meer zo snel jaloers op zijn zusje. Voor hem is het misschien wel het moeilijkst. We nemen wel zijn fietsje mee.

19 oktober: We gaan straks pakken. Mensen vluchten sinds een paar dagen naar het platteland. Soldaten gaan hen achterna, zodat ze hun slachtpartijen nu op het platteland kunnen voortzetten. Wat een land! Bil vergelijkt de Haïtiaan met iemand die in de modder wegzakt, maar zelfs de uitgestoken hand om hem er uit te trekken niet aanpakt. Iedereen is lamgeslagen. Veel Amerikanen zijn al vertrokken en steeds meer mensen denken erover om dat ook te doen. Aan de slag maar. Speelgoed verzamelen en stapeltjes maken. Eén koffer is gepakt. Gilles (een collega van onze schoon-

zoon) kwam zojuist met Bil mee om onze auto naar het gebouw van de OMS te rijden. Volgens Bil's chef zijn de auto's daar het veiligst. Gilles was geschokt toen hij tanks over de Route des Frères (een hoofdstraat vlakbij) zag rijden. Afgelopen week heeft Bil dat wel vaker gezien.

20 oktober: Twee koffers zijn dicht. De derde staat te wachten op de restjes. Haren wassen, nog even de vloer dwelien en dan 'op vakantie'. Zo heet het voor Bakari. Het is raar. Wij worden geëvacueerd en in Nederland viert een vriendje van Bakari vandaag zijn verjaardag. De wereld zit raar in elkaar. Vooral Haïti. Het is zover. Op weg! Hoe zullen we ons huis terugvinden?

22 oktober: We zitten in een hotel in de hoofdstad van de Dominicaanse Republiek. We lazen in een engelstalige krant, dat Dominicaanse vrouwen uit Haïti zijn gevlucht nadat ze verkracht waren door Haïtiaanse militairen. Een vrouw, die in een nachtclub werkte, werd door 15 soldaten verkracht, nadat ze haar chef voor haar ogen hadden vermoord. De vrouwen vertelden, dat de militairen overal naar binnen drongen, stalen wat hen voor de vingers kwam, de boel kort en klein sloegen, de bewoners mishandelden en weer vertrokken.

3 november: De 4000 Amerikanen, die in Haïti wonen, zijn allen vertrokken. Ik heb met de Nederlandse consul gebeld en hij denkt, dat Aristide (de verdreven president) wel terug zal komen, maar hij voorziet enorme uitbarstingen. De militairen doden en plunderen nog steeds.

7 november: We lazen in een krant, dat er voor de Amerikaanse ambassade in Port-au-Prince gedemonstreerd is tegen inmenging in een binnenlands conflict. De demonstranten kregen 5 Haïtiaanse dollars (ca. f 7,-) betaald als ze meededen.

16 november: Bilali gaat een aantal weken op reis, congressen bezoeken. Ik heb besloten met de kinderen naar Nederland te gaan. Wie had dat nu voor mogelijk gehouden? Ik verwachtte, dat ik het in Haïti misschien wel erg saai zou vinden. En dan krijg je zo'n avontuur op je nek. Als vluchteling terug naar Nederland. Nee, het voelt niet als vakantie. En zo zaten we op 20 november, 's avonds half 12, met z'n drieën bij ons thuis te praten, precies drie maanden nadat we op het vliegveld van Port-au-Prince uit het vliegtuig kwamen. In Psalm 103 (berijmd) staat: „Maar 's Heren gunst zal over wie Hem vrezen in eeuwigheid altijd dezelfde wezen". Dat mogen we geloven. En die gunst mogen we ervaren. Maar als je in de moeiten zit en aan het schrijven gaat, is het vaak wel moeilijk om dat hardop te zeggen of neer te schrijven. En hoeveel mensen zullen het heel zachtjes doen? Maar de lof blijft en de gunst van de Heer is er!

Ontvangen

H.J. Hegger,
Onuitsprekelijke vreugde.

32 blz.

Uitg. St. In de Rechte Straat, Postbus 131, 6880 AC Velp

Dr. W.H. Velema,
Lichtende woorden;
in dagen van zorg en depressie.

64 blz., f 14,95

ISBN 9050302572

Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

R. Kuiper,
Zelfbeeld en wereldbeeld;
Antirevolutionairen en het buitenland,
1848-1905.

(Historische Boekerij, 2)

316 blz.

ISBN 9024266750

Uitg. J.H. Kok, Kampen

Kerknieuws

Correcties op het
Informatieboekje 1992

Het adres van ds. H. van Ommen moet zijn: Vervoornstraat 110, 3882 XP Putten, tel. 03418-6 12 93.

Barendrecht: Scriba moet zijn br. Jac. Bennis, Frambozentuin 11, 3078 TE Rotterdam, tel. 010-482 58 41. Dit adres geldt ook voor de adressen Preekvoorziening, Kerkelijk bureau en Kerkblad. Correctie op de statistische gegevens: In het Informatieboekje wordt over 1991 een achteruitgang in ledental van 171 gemeld.

Dit berust op een fout in het statistisch overzicht, met name in de afdeling Regio Utrecht. In deze regio bevinden zich enkele gecombineerde nederlands-gereformeerde/christelijk-gereformeerde kerken. In het overzicht per 1 januari 1991 is het totale aantal leden van deze gemeente opgenomen, terwijl in het overzicht per 1 januari 1992 voor één van deze gemeenten (Nieuwegein) alleen het aantal van de als nederlands-gereformeerde te boek staande leden is opgenomen. Daarbij zouden moeten

worden opgeteld de overige 184 leden van deze gemeente.

In plaats van een teruggang van 171 is er derhalve een vooruitgang van 13 in het ledental: het totale aantal per 1 januari 1992 is 29.598 (was per 1 januari 1991: 29.585).

Ned. Geref. Kerk van
Hardinxveld-Giessendam

Het scribaat berust bij de heer M. Trapman, Schapedrift 26, 3371 HE Hardinxveld-Giessendam.

Het postadres der kerk blijft ongewijzigd, t.w.: Postbus 227, 3370 AE Hardinxveld-Giessendam.

Onder andere(n)

Living Bibles Holland/IBS

Fusie Living Bibles International en International Bible Society

ZEVENHUIZEN (ZH) – Twee grote internationale organisaties op het terrein van wereldwijde bijbelverspreiding hebben sinds 1 april jl. hun activiteiten gebundeld. Living Bibles International en de International Bible Society (IBS) denken dankzij de fusie effectiever en efficiënter te kunnen werken.

De Nederlandse divisie van Living Bibles International, uitgeefster van de bijbelvertaling 'HET BOEK', gaat Living Bibles Holland/IBS heten. Living Bibles International heeft tot nu toe gemakkelijk te begrijpen bijbelversies ontwikkeld in 57 talen. Gewerkt wordt nog aan vertaalprojecten in 117 talen. Zij zijn tot stand gekomen volgens de door dr. Kenneth N. Taylor ontwikkelde vertaalprincipes. International Bible Society is uitgeefster en heeft de auteursrechten van de New International Version-bijbelvertaling, de meest gebruikte bijbel-editie in engeltalige gebieden en vooral in de Verenigde Staten. Sinds haar oprichting in 1809 heeft de IBS meer dan driehonderd miljoen bijbels in 480 talen verspreid. Van 'HET BOEK' zijn in Nederland inmiddels meer dan 150.000 exemplaren gedrukt. Volgens directeur Berno Ramaker wordt door de fusie een breder draagvlak geschapen om de doelstelling van het IBS- en Living Bibles-werk te realiseren: 'Het lezen van de Bijbel te bevorderen'. Tevens worden door de fusie van de beide organisaties veel kosten bespaard.

Dat is ook één van de argumenten voor het samengaan van beide organisaties geweest. „Door de krachten te bundelen kan de Bijbel nog effectiever dan voorheen wereldwijd worden verspreid onder mensen voor wie hij tot nu toe een gesloten boek is. Er zullen vooral activiteiten worden ontwikkeld in de derde wereld landen."

Onze diepste vreugd
rust in Hem. (Ps. 33:21)
Wij zijn dankbaar en blij
met

Rieneke Gerrigje

Freddy Gerkema
Judith Gerkema-Mudde

1 mei 1992
J.J.P. Oudkwartier 41
3723 ZB Bilthoven
030-28 40 52

Gezocht

uiterlijk per 1 augustus
zelfstandige woonruimte
(kamer/etage) in
Amsterdam.

BEL: Erik ter Haar
020-6125873
b.g.g. 03499-84251

„Ik ben de opstanding en het leven.”

In de verwachting van deze opstanding is in volle vrede overleden
onze lieve man, vader en grootvader

JAN ABRAHAM KLEINGELD

echtgenoot van Sara Hendrika Hooijmeijer
eerder gehuwd geweest met Adriaantje van den Dool
geboren 19 maart 1916 overleden 9 mei 1992

Dordrecht: S.H. Kleingeld-Hooijmeijer
Breda: Gerard en Mathilde

Menno, Bastiaan, Jelmer

Dordrecht: Ad en Jannie
Machiel, Hannah, Theo, Lisa

Varsseveld: Piet en Corrie
Timo, Maryse, Jesse

Leiden: Jan en Annette
Nina, Teun

Dordrecht: Kees en Johanna
Anne, Jasper, Saskia

Nordstemmen-Adensen (D): Dick en Martina
Sarah Louisa, Hauke Kristian

Dordrecht: Sary

Noorderkroonstraat 72
3318 VR Dordrecht

Corr.adres:
Merwedeziekenhuis Afd. A2
Alb. Schweitzerplaats 25
3318 AT Dordrecht

Reformatische Hogeschool te Zwolle.

Theologische studie sinds 1972 op HBO-niveau met bij-
bels Grieks en Hebreeuws.

grondslag: Gereformeerde belijdenis

Bestemd voor:

- * Opbouw persoonlijk geloofsleven
- * Pastoraat
- * Evangelisatie
- * Onderwijs
- * Zendingswerk

Het eerste jaar draagt tevens het karakter van een vor-
mingsinstituut voor zowel jongere als oudere belangstel-
lenden. Er wordt les gegeven op zaterdag van 9.30-16.00
uur.

Informatie en inschrijving bij:
B. Houvast, H. Roland Holststraat 21, 8023 CG Zwolle
Telefoon: 038 - 54 10 76.

Vraag vrijblijvend onze brochure aan.

goed nieuws uit onze kindertehuizen

de volgende kinderen zijn opgenomen
in een kindertehuis en kunnen
financieel worden geadopteerd:

Kipchirchir William
Kenia
11 jaar

John
India
6 jaar

Kipkorir Richard Ayosei
Kenia
9 jaar

Atalay Taffre
Ethiopië
8 jaar

Sumeetha
India
6 jaar

Aster Getenet
Ethiopië
9 jaar

**Van al deze kinderen zijn
de ouders overleden**

**voor f 65,- per maand redt u een van
hen van honger en armoede.
bel onze secretaresse nu!
tel. 03443-2079 (ook 's avonds)**

stichting redt een kind

Secretariaat: Dr. Guépinlaan 23, 4032 NH Ommeren (Gld.)
Postbank: 1599333 t.n.v. stichting Redt een Kind te Ommeren
Bank: ABN-Doorn, rek. nr. 37.73.32.860